

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2022

Monika Melzerová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Otázka viny a (ne)banalita zla

Mezi Karlem Jaspersem a Hannah Arendt

Monika Melzerová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Filozofie

Studijní obor Filozofie

Bakalářská práce

Otázka viny a (ne)banalita zla

Mezi Karlem Jaspersem a Hannah Arendt

Monika Melzerová

Vedoucí práce:

PhDr. Jaromír Murgaš, CSc

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2022

.....

Obsah

I.1.	Úvod.....	7
I.2.	Karl Jaspers (1883-1969)	9
I.3.	Fenomén viny u Karla Jasperse	11
I.3.2.	<i>Otázka viny</i> a její recepcce.....	11
I.3.3.	Struktura knihy	11
A.	Schematika rozlišení.....	12
I.3.4.	Čtyři pojmy viny, obžalovaný a žaloba	12
I.3.5.	Obhajoba	16
B.	Německé otázky	18
I.3.6.	Proměna chápání pojmu viny na pozadí světových válek	18
I.3.7.	Obvinění německého národa a právní opatření	20
I.3.8.	Zločiny nacistického Německa.....	21
I.3.9.	Vina vítězů a vina přihlížejících.....	26
I.3.10.	Očista	27
I.3.11.	Vyhýbání se vině	27
I.3.12.	Očištění se od viny	28
I.4.	Hannah Arendt (1906-1975)	29
I.5.	Vina v díle Hannah Arendt.....	31
I.5.2.	<i>Eichmann v Jeruzalémě</i> a jeho recepcce.....	31
I.5.3.	Osobnost obžalovaného.....	32
I.5.4.	Eichmannovo působení – vyhánění, koncentrace, zabíjení	35
A.	Individuální vina dle Arendt skrze Adolfa Eichmanna.....	36
I.5.5.	Morální a metafyzická vina	37
I.5.6.	Kriminální a politická vina	39
I.5.7.	Jeruzalémský soudní proces z pohledu Arendt.....	41
B.	Kolektivní vina německého národa	43
I.5.8.	Vina Evropy	45
I.5.9.	Vina Židů a židovských rad.....	47
I.6.	Komparace filozofických přístupů Karla Jasperse a Hannah Arendt v otázce viny	49
I.6.2.	Posuzování viny Adolfa Eichmanna a srovnání postojů k Jeruzalémskému procesu	49
I.6.3.	Porovnání stanovisek ve věci kolektivní viny nacistického Německa	53
I.7.	Závěr.....	55
I.8.	Bibliografie.....	58
I.9.	Resumé.....	61

Jsme nejdříve lidmi, a pak teprve Němci.

Karl Jaspers

I.1. Úvod

Období druhé světové války se zdá být nevyčerpatelnou studnicí otázek, na které lze jen stěží nalézt jednoznačné odpovědi. Na teoretické rovině vnesla světlo na problematiku, jež lidstvo trápily po staletí, a stejně silně člověka postavila před nutnost vypořádat se s okolnostmi novými. Podstatou této práce je snaha, byť úzce, pojednat o vině. Fenoménu, jemuž se v kontextu této dějinné periody dostává radikálně specifického významu, a který s sebou přináší nové komplikované skutečnosti, jejichž aktualita se zdá být čím dál tím zřejmější.

Cílem, jenž si práce klade, je pokusit se interpretačně uchopit způsob, jakým se k vině stavěli dva prominentní filozofové dvacátého století, jimž se naskytlá ona tragická příležitost ptát se po otázce viny v souvislosti s totalitním režimem, který sami zakusili. Řeč bude o německém filozofovi Karlu Jaspersovi a jeho bývalé studentce, politické myslitelce taktéž německého původu, Hannah Arendt. Fokus na tyto konkrétní myslitele vychází především ze zájmu hovořit o zvoleném tématu z perspektivy těch, kterým byly specifické okolnosti, jež fenomén doprovázely, velmi dobře známy a zároveň své úvahy souvisle a strukturovaně popsali. Zde je vhodné zdůraznit, že předmětem práce je takřka striktně vina válečná a poválečná. Text se tedy nesnaží zkoumat historické proměny obsahu rozebíraného pojmu před druhou světovou válkou.

Vina zde bude rozebírána ve dvou kategoriích – individuální a kolektivní – a jako východiska jejího zkoumání budou užita díla *Otázka viny: příspěvek k německé otázce* od Jasperse a *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla* od Arendt. Oba spisy měly obrovský dopad na tehdejší německou resp. Evropskou veřejnost, na kterou byly směřovány, a výrazně ovlivnily pohled na válečnou vinu Německa v očích samotných Němců i jiných národů.

Považuji za nutné upozornit na rozdílnou povahu těchto textů. *Otázka viny* je deskripční a analýzou tohoto fenoménu, který je dále aplikován na německou otázku. Smyslem druhého textu je podat zprávu o soudním procesu s nacistickým válečným zločincem Adolfem Eichmannem a jeho činech. Arendt tedy zachycuje určité spektrum událostí, které v knize do jisté míry také reflektuje. Jejím cílem však není hovořit o vině jakožto o pojmu, jenž se snaží adekvátním způsobem vymezit a poté jej uplatnit na konkrétní situaci. Oba autoři tak zastávají takřka opozitní postoje při práci se skutečnostmi,

s nimiž chtějí čtenáře seznámit. Jaspers ve své eseji postupuje od roviny teoretické a obecné k rovině praktické a konkrétní, zatímco postup Arendt lze charakterizovat jako pohyb ve směru opačném. Další důležitou konstituční diferencí je apel na samotnou vinu. Ta je ústředním pojmem celé *Otázky viny*, kdežto v *Eichmannovi v Jeruzalémě* dostává nádech jakéhosi implicitně všudypřítomného prvku, jenž se však jen málokdy ukáže ve své konkretizované podobě. Právě tyto odlišnosti považuji za jeden z hlavních důvodů, proč se zabývat se oběma texty pospolitě. Dalším je pak mimo jiné přirozeně vztah obou myslitelů, jenž se výraznou část svých životů navzájem ovlivňovali.

Struktura práce se snaží o tématice viny mluvit nejprve v její individualizované podobě, neboť oba autoři zastávali komplexnější stanoviska k problematice viny kolektivní. Práce se tedy pokouší sledovat vývoj od filozoficky jednoznačnějších a méně problematictějších tvrzení až po taková, která reprezentují určitý myšlenkový odstup z důvodu uvědomování si mezi vlastní kompetence ve věci poskytování soudů a závěrů ohledně skutečností, jež jednotlivce svou velikostí překračují. Pro jasnější výklad bude stejně tak prvně vyložena Jaspersova analyzující filozofická koncepce, a až poté budou v práci rozebrány postoje Arendt, abstrahované z jejího přístupu k případu Adolfa Eichmanna. Vyložená chápání viny budou následně navzájem konfrontovány a komparovány.

I.2. Karl Jaspers (1883-1969)

Německý myslitel Karl Jaspers nejprve započal svá vyšší studia v oboru práv a později medicíny ve specializaci na psychiatrii. Jeho zájem se však dále přesouvá k filozofii a po relativně krátké pracovní kariéře na klinice habilituje v roce 1913 v Heidelbergu, kde po devíti letech získává profesuru. V těchto časech se věnuje mnoha rozličným disciplínám, mezi kterými můžeme zmínit oblasti jako je psychologie a psychiatrie, epistemologie, filozofie náboženství, práce spadající do kategorie politické teorie, etiky aj¹.

Své profesury je Jaspers zbaven roku 1937 a jen o něco později je mu zapovězena i publikační činnost. Důvodem těchto opatření byl zřejmě tichý nesouhlas s nacistickými ideály, ačkoli veřejně Hitlera uznal, a odmítnutí nechat se rozvést se svojí židovskou manželkou. To samo o sobě bylo záminkou k nucené deportaci, které manželé unikli jen díky ukončení války. V této době se již veřejně nepůsobící Jaspers oddává tichým úvahám o společenských otázkách a hluboké sebereflexi². Současně také přehodnocuje úlohu filozofie v praktickém životě, kterou do té doby vnímal jako činnost spíše teoretickou, a soustavně i svoji vlastní roli a úlohu ve společnosti. Po letech stranění se aktivní role ve veřejném životě se odhodlává akceptovat toto postavení³ a zasazuje se o vytvoření nové identity národa postavené na duchaplném přijetí historie plné teroru⁴. Je vhodné akcentovat, že hlas žádného jiného filozofa tehdy nejspíše nezněl hlasitěji⁵.

Své ideje prezentuje roku 1945, jako prozatímní rektor⁶, při příležitosti znovuotevření Lékařské fakulty v Heidelbergu⁷. Zároveň se stává jakýmsi mediátorem mezi německými univerzitami a americkými zmocněnci a dále i důležitou figurou ve věci aplikace programu „čtyř D“ na vzdělávací instituce⁸. Kontroverzní nicméně byla některá Jaspersova rozhodnutí ohledně procesu denacifikace, jež spadala do oblasti kolektivní

---

¹ Thornhill Chris, Miron Ronny. "Karl Jaspers". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

² Clark, W. Mark. *A Prophet without Honor*, s. 200.

³ Clark, W. Mark. *A Prophet without Honor*, s. 201.

⁴ Rabinbach, Anson. *The German as pariah*, s. 23.

⁵ Rabinbach, Anson. *The German as pariah*, s. 17.

⁶ Thornhill Chris, Miron Ronny. "Karl Jaspers". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

⁷ Clark, W. Mark. *A Prophet without Honor*, s. 203.

⁸ Clark, W. Mark. *A Prophet without Honor*, s. 204.

viny⁹. Začíná také psát pro veřejnost širokou namísto dříve preferované odborné¹⁰. Pověst „veřejného intelektuála“ jej však z většiny opouští, když se roku 1948 přesouvá do Švýcarska, kde se stává profesorem v Basileji. Toto rozhodnutí bylo mnohými přijímáno negativně jako projev určitého distancování se od mizérie poválečného Německa. Jaspers však odmítl jakýkoli symbolismus za svou emigraci¹¹.

Jaspers se hlásil k existencialismu (konkr. tzv. teistickému), který po konci války stavěl do popředí témata, jako jsou úzkost vycházející z absurdity života, autenticita, svoboda a s ní spjatá odpovědnost aj¹². V jeho díle se tato profilace odráží převážně v zájmu o individuum a jeho prožívání odvíjející se na pozadí neustále se proměňující společnosti a chaotického světa¹³.

Ovlivněn byl politickými ideály svého kolegy Webera, a neméně fundamentální ontologií Heideggera, se kterým jej pojil komplikovaný vztah. Zaujal pozitivní postoje ke Kantovu přístupu k myšlení, nechal se inspirovat Nietzscheho důrazem na odmítání esencí a jeho vstup do sféry filozofie bývá spjat s existencialisticky laděnými pracemi Kierkegaarda. Ohrazoval se vůči novokantovství svého supervizora Windelbanda a dalších a stal jedním z významných kritiků marxismu a psychoanalýzy¹⁴.

Mezi eminentní Jaspersovy práce patří *Všeobecná psychopatologie* (1913), která již nese rysy pozdějšího příklonu k filozofii, *Duchovní situace doby* (1931) tematizující problémy moderní společnosti. Dále pak *Úvod do filozofie* (1953), jenž byl původně vysílán rádiově, esej *Atomová bomba a budoucnost člověka* (1958) odpovídající nejen na vyostřující se studenou válku aj¹⁵.

---

⁹ Rabinbach, Anson. *The German as pariah*, s. 22.

¹⁰ Clark, W. Mark. *A Prophet without Honor*, s. 208.

¹¹ Clark, W. Mark. *A Prophet without Honor*, s. 216.

¹² Crowell, Steven. "Existentialism". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

¹³ Thornhill Chris, Miron Ronny. "Karl Jaspers". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

¹⁴ Thornhill Chris, Miron Ronny. "Karl Jaspers". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

¹⁵ Thornhill Chris, Miron Ronny. "Karl Jaspers". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

I.3. Fenomén viny u Karla Jasperse

I.3.2. *Otázka viny a její recepce*

Otázka viny byla poprvé vydána v roce 1946 v době probíhajících Norimberských procesů, a tedy v časech, kdy její téma v poválečném Německu dopadá na úrodnou půdu. Ta je však zároveň tenkým ledem. Tato první verze obsahovala oproti majoritě pozdějších vydání navíc předmluvu¹⁶, jež artikulovala náladu ve společnosti po pádu režimu¹⁷.

Názory původně sdělované jen orálně na půdě univerzity v rámci lekcí nesoucí příhodný název „*Jsou Němci vinni?*“¹⁸ byly rozšířeny mezi občany, již ne vždy sdíleli Jaspersovy ideály¹⁹. Není tedy překvapením, že se dílu dostalo spíše rozpačitého přijetí, ačkoli jiní knihu s vděkem vítali²⁰. Sám Jaspers svůj text vnímal jako určitý krok kupředu²¹ a přestože nebyl prost kritiky, hůře snášel nezáměr části národa, který chápal jako překážku v obrodě Německa²².

I.3.3. *Struktura knihy*

Jaspersův text lze primárně rozdělit na dva navzájem obsahově propojené segmenty (A) a (B). První část se věnuje přípravné teoretické části, jejímž účelem je systematické nadefinování pojmů a jejich vzájemných vztahů, které budou v knize dále užívány. Následující sekce pak aplikuje tyto předdefinované pojmy na otázku viny v kontextu německé otázky.

---

¹⁶ Pozn. Tato předmluva je zahrnuta např. v anglickém vydání z roku 2000. Viz Jaspers, Karl. *The Question of German Guilt*. New York: Fordham University Press, 2000.

¹⁷ Rabinbach, Anson. *The German as pariah*, s. 16.

¹⁸ Stringham, Christopher. „*The [lingering] Question of German Guilt*“, s. 245.

¹⁹ Clark, W. Mark. *A Prophet without Honor*, s. 209.

²⁰ Clark, W. Mark. *A Prophet without Honor*, s. 211-212.

²¹ Clark, W. Mark. *A Prophet without Honor*, s. 211.

²² Clark, W. Mark. *A Prophet without Honor*, s. 213.

A. Schematika rozlišení

Jaspers vykládá obecné charakteristiky pojmu viny a klasifikuje ji do čtyř kategorií, které spolu v praxi mohou být a častokrát také jsou navzájem propojené²³. Důvodem tohoto rozlišení se zdá být pokus o zpřesnění a vyjasnění nejenom samotného klíčového termínu, ale také konkrétních jednacích rámců, za kterých lze a za nichž má vůbec smysl jedince odsuzovat²⁴.

Následuje snaha o postihnutí důsledků, které jsou s proviněním spjata a zachycení momentů, na jejichž podkladě se rozhoduje o stanovení sankcí, a co tyto skutečnosti znamenají pro obžalovaného a co pro žalobu.

I.3.4. Čtyři pojmy viny, obžalovaný a žaloba

Kriminální vina

Prvním typem viny je ta, jež se utváří následkem kriminální činnosti. Jaspers ji proto nazývá kriminální. Je přiznávána na základě rozhodnutí založeném na právním systému a nemusí být nutně spjata s jakýmikoli pocity morálního provinění ze strany odsouzeného²⁵. Pakliže je občan obviněn z aktu, jenž je v rozporu se státním právem dané země, následuje po soudním prokázání kriminální viny určitá sankce ideálně odpovídající způsobené škodě²⁶. Toto potrestání jak se zdá, má několik důvodů.

Primární je snaha dovézt viníka k odpovědnosti za konsekvence svého jednání. Říkáme, že si to „musí odpykat“. Za druhé se jedná o pokus o preventivní činnost. Snaha o nápravu, neboť se předpokládá, že člověk jednou odsouzený za své činy, který poznal tíži samotného trestu a s ním později spjaté těžkosti v sociální rovině, se již nebude odvažovat své činy opakovat. Nakonec pak jde o implicitní úsilí vyvolat v trestanci právě onen pocit osobní viny, která překračuje hranice práva. Společnost po svém členovi, jenž byl po právu odsouzen kupříkladu z vraždy, nechce ani tak, aby zůstal

---

²³ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 32.

²⁴ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 31.

²⁵ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 35.

²⁶ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 31.

zavřen ve vězení, jako aby svých činů upřímně litoval. Tento požadavek ovšem není vymahatelný v mezích vnějšího světa²⁷, jak bude rozebráno později. Pokud je odsouzený vnitřně přesvědčen o správnosti svého jednání a je schopen si jej sám pro sebe ospravedlnit, nedochází k rozvoji pocitu morální viny. Člověk, byť si plně vědom svého provinění vůči právu, sama sebe chápe jako nevinného.

Ačkoli se kriminální vina řídí podle poměrně jasných zásad, je vhodné nezapomínat na triviální, avšak podstatnou skutečnost, že plně závisí na pozitivním právu, které musí nejdříve určitý akt jako kriminální chápat. To se odrazilo v sankcionování například jedinců, jež porušili protižidovské restrikce²⁸. Tento faktor je důležité zohledňovat dále pak při posuzování například mezinárodních a zvláště pak mezikulturních záležitostí.

Politická vina

Dalším druhem viny je politická vina. Ta může vznikat v několika případech.

Zprvce, jestliže dochází k pochybení v rámci vyššího celku, kterým se standardně chápe určitá země, na jejímž území se vyskytuje libovolné politické zřízení. Přiznává ji zpravidla buď jiný stát, nebo nadnárodní instituce a trestá se na základě mezinárodního práva²⁹.

Zadruhé jsou nositeli této viny konkrétní politicky aktivní členové společnosti, kteří se podíleli na aktech, jež byly národními či mezinárodními soudními orgány rozpoznány jako sankcionovatelné a jsou přímo vymahatelné na úrovni vnitrostátního práva³⁰.

Jedná se do jisté míry o ekvivalent viny kriminální, nicméně podstatným rozdílem je rozsah i povaha způsobených škod, kdy oběti bývají mnohé, častokrát nerovnoměrně zasažené a poškozeny bývají spíše nepřímou, nikoli „rukou“ viníka.

---

²⁷ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 31.

²⁸ Stringham, Christopher. *“The [lingering] Question of German Guilt”*, s. 276.

²⁹ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 29.

³⁰ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 29.

Politicky (a nikoli jinak³¹) vinní jsou mimo to také samotní občané jako kolektiv, pokud došlo k pochybení ve jméne státu. Je-li vina vládních hodnostářů patrná zejména v určitých aktivitách, pak vina politicky aktivně neangažovaného občana tkví především v dobrovolně nekritickém přijímání mocenských rozhodnutí, anebo v horším případě v totální rezignaci na regulační činnost ve vztahu k vlastní vládě³². Stupeň viny je závislý na míře účasti konkrétního občana na politickém provinění³³. „Všichni občané společně odpovídají za to, jakou mají vládu.“³⁴ – to je cena politické svobody³⁵.

Snahy žalobců při trestání politické viny zůstávají stejné, jako tomu bylo u sankcionování jedinců nesoucí vinu kriminální, tj. potrestání přečinu, snaha o nápravu a pokud možno vyvolání vnitřního pocitu viny v odsouzeném subjektu.

Na rozdíl od případu předchozího, politická vina nemusí vznikat na základě rozporu subjektu s právem³⁶, a pakliže se obžalovanou stává určitá organizace, jejíž rozpuštění je žalobci považováno za kontraproduktivní, snahy žaloby akcentují převážně potřebu nápravy viníků. Mimo omezení či zákaz činnosti spjaté s žalobou je tak kladen důraz na změnu postoje k daným aktivitám³⁷.

Morální vina

Morální vina je, na rozdíl od předchozích případů, vinou plně subjektivní³⁸. Její vznik nemusí být podmíněn žádnou kriminální činností, ani politickými rozhodnutími a naopak, obecně sankcionovatelné přečiny ji nemusí nutně vyvolat³⁹.

---

³¹ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 31.

³² Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 33.

³³ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 46.

³⁴ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 29.

³⁵ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 95.

³⁶ Pozn. např. Norimberské zákony a nařízení umožnily zcela legitimní omezení právních nároků židovských obyvatel.

³⁷ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 35.

³⁸ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 29.

³⁹ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 76.

Utváří ji konfrontace mezi daným jednáním konkrétního člověka s jeho vlastním svědomím. Tento střet může a nemusí být podpořen názory okolí, ale nezávisí na něm. Obviňovat z přečinů vůči morálce nemůže oprávněně člověk nikoho jiného, než sebe sama, neboť každý jedinec chápe morální hodnoty specifickým způsobem a motivy jeho jednání nejsou s dostatečnou přesností známe nikomu mimo něj⁴⁰.

Je tedy zcela nevymahatelná a nesplnitelná sankcemi jakéhokoli typu⁴¹. Její možnou přítomnost zároveň považují za jednu z fundamentálních struktur lidskosti, neboť plní určitou regulační funkci ve vztahu k okolnímu světu.

Pakliže člověk nepocítuje, anebo ignoruje své morální prohřešky, utváří si dispozice pro jednací vzorce, které již mohou spadat do oblastí sankcionovatelných⁴².

Důsledkem morální viny je obměna vnitřních etických norem a ideálně i změna jednání⁴³.

Metafyzická vina

Jako poslední Jaspers zmiňuje metafyzickou vinu. Zde se mluví o poměrně komplikovaném existenciálním stavu, který lze snad nejjednodušeji vysvětlit jako provinění se vlastním bytím, nedobrovolnou nečinností či nedostatečnou proaktivitou⁴⁴. Metafyzická vina je cit, který se v individuui utváří uvědoměním si vlastní malosti a neschopnosti v kontrastu k neschvalovaným činům určité části společnosti obecně, z níž se ovšem nemůže vydělit, ani jej dostatečně ovlivnit, jehož dějiny nemůže nikdy změnit a ani následky mimo vinu v budoucnosti vždy nést. Tam, kde nemůže trestat právo, ani svědomí, tam člověk musí dle Jasperse čekat na rozsudek od Boha⁴⁵.

Metafyzickou vinu nelze trestat ani vnějšími, ani vnitřními procesy, a ani ji nelze dostatečně odčinit. Člověk je jí nezřídka paralyzován.

---

⁴⁰ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 40-41.

⁴¹ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 29.

⁴² Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 32.

⁴³ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 35.

⁴⁴ Rabinbach, Anson. *The German as pariah*, s. 21.

⁴⁵ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 30.

Rozdíl mezi morální a metafyzickou vinou lze ilustrovat na jejich vzniku a změnách v jednání. Morální vina vzniká, pakliže je dané jednání subjektem retrospektivně vnímáno jako špatné a může vyústit v transformaci preferované volby ve vztahu k určité situaci. Metafyzická vina má kořeny svého vzniku položeny stejně, nicméně jsou spjaty s vědomím o nemožnosti, anebo neschopnosti ovlivnění dané situace v jejím průběhu. Taktéž změna budoucího jednacího vzorce není považována za uskutečnitelnou.

Další diferencí je rámec viny, kdy u metafyzické viny Jaspers předpokládá univerzální rozvoj bez ohledu na sociální a kulturní pozadí. Naopak rozvoj morální viny (jak bude rozvedeno později), stejně jako viny kriminální a politické, alespoň částečně závislý na prostředí je⁴⁶.

Oproti předchozím typům viny Jaspers nerozebírá, jaké podmínky přesně musí být splněny, aby onen pocit univerzální solidarity nastal, ačkoli lze předpokládat, že každý jedinec se necítí být obtěžkán metafyzickou vinou⁴⁷. Mimo lidský faktor je však významná přítomnost tzv. mezních situací⁴⁸, které v životě standardně nastávají pouze výjimečně⁴⁹.

I.3.5. Obhajoba

Vinný je ten, kdo byl jako vinný shledán příslušným tribunálem, který je tvořen buď držiteli soudní moci, nebo obviněným samotným. V obou případech má souzený před vynesením rozsudku možnost svá rozhodnutí hájit.

Je nutné akcentovat, že v případě viny politické, pakliže došlo k pochybení, jež přerostlo kupříkladu v ozbrojený konflikt, rozhoduje o osudu viníků vždy vítězná strana sporu, na

---

⁴⁶ Latecka, Ewa. *Metaphysical guilt: Jaspers, Honneth, and the problem of dehumanisation*, s. 134.

⁴⁷ Latecka, Ewa. *Metaphysical guilt: Jaspers, Honneth, and the problem of dehumanisation*, s. 134.

⁴⁸ Pozn. Mezní situace jsou takové události, které překračují běžnou každodenní zkušenost lidského života a umožňují člověku nahlédnout vlastní omezenost. Často spojeny s výjimečně silnou emoční odezvou obsahující prvky úzkosti, strachu, zoufalství, viny, apod. Jaspers tento termín zavádí v roce 1919 ve své Psychologii světonázorů. Viz Thornhill Chris, Miron Ronny. "Karl Jaspers". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

⁴⁹ Latecka, Ewa. *Metaphysical guilt: Jaspers, Honneth, and the problem of dehumanisation*, s. 137.

jejíž milost a civilizovanost musí při nároku na soud obžalovaní spoléhat⁵⁰. I zde však mají zainteresované subjekty zakotvené právo na obhajobu⁵¹, ačkoli se mnohdy jedná spíše o formální opatření.

Jaspers poskytuje výčet několika možností, ke kterým se obhájce může přiklonit, je-li žalobcem druhá strana:

První a nanejvýš logickou snahou je co nejvíce zpřesnit okolnosti předmětu žaloby. To by mělo zajistit obecně co nejspravedlivější rozsudek, neboť jakékoli nejasnosti a mlžení vedou k neoprávněnému prospěchu buď pro stranu obžalovaného, nebo pro obžalobu. S tímto bodem pak souvisí předložení souvisejících faktů a jejich začlenění do kontextu procesu⁵².

Další možností je odvolání se na přirozené právo, jakožto požadavek nastolení spravedlivého rozsudku. Ten však podléhá evidentním omezením. Pokud se obviněný vůči přirozenému právu sám proviní, nemůže se na něj dost dobře sám odvolávat. Další limitace přichází ze strany žaloby a soudce, kteří nemají povinnost se proti nepsanému právu vymezovat. Pokud se na přirozené právo, zároveň s právem pozitivním, odvolává sama žaloba, jde pouze o demonstraci vlastních morálních idejí⁵³.

Jiným krokem, který lze podniknout, je zneuznání soudce⁵⁴ z důvodu možné zaujatosti⁵⁵. Tato eventualita může mít své opodstatnění v některých politicky zabarvených procesech, pakliže tribunál tvoří pouze členové strany, která je ideově předpojatá vůči souzenému⁵⁶.

---

⁵⁰ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 47.

⁵¹ Sunardi, Teddy. *Mezinárodní trestní soud a jeho předchůdci*, s. 36.

⁵² Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 47.

⁵³ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 48.

⁵⁴ Pozn. tento krok učinil Dr. Servatius při obhajobě Eichmanna. Viz str. 41 této práce.

⁵⁵ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 49.

⁵⁶ Pozn. Příkladem takového soudu může být Norimberský proces, při kterém tribunál tvořili pouze členové ze Spojeneckých zemí.

Protižaloba je pak namístě, jestliže náplň soudní procedury tvoří spor, ve kterém žalobce užil stejných či obdobných postupů jako obžalovaný⁵⁷. Tato problematika nabývá na významu zvláště v otázce ozbrojených konfliktů, neboť moc soudit není rovná s právem soudit.

Jaspers dále zdůrazňuje nepřijatelnost morálních obvinění, jež se mohou stát explicitní náplní soudního řízení⁵⁸. Ty nejsou předmětem právních sporů, jak bylo popsáno výše⁵⁹.

B. Německé otázky

Sekce (B) je prvotně zaměřena na aplikaci výše předložené teoretické průpravy na události spjaté s Jaspersovou zkušeností s žitím v nacisty ovládaném Německu. Dále se pozvolna přesouvá k problematice omluvy, kterou viníci mohou světu nabídnout a k možnosti následné očisty.

I.3.6. Proměna chápání pojmu viny na pozadí světových válek

Pojem viny nabírá po 2. světové válce na významu a vůbec poprvé začíná do praxe uvádět myšlenku obvinít a potrestat konkrétní válečné zločince. Tento úmysl nabyl jasnějších obrysů již v průběhu 1. světové války, nicméně po komplikacích souvisejících s odsouzením Viléma II., bylo od této ideje opuštěno. Její právní zakotvení bylo projednáno až v roce 1942 na Moskevské konferenci⁶⁰. Za viníka první světové války bylo i tehdy označeno Německo. Nicméně z politických důvodů bylo potrestáno de facto „pouze“ finanční sankcí⁶¹.

---

⁵⁷ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 49.

⁵⁸ Pozn. Morální obviňování bylo přítomno např. při soudu s A. Eichmannem. Viz str. 42 této práce.

⁵⁹ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 49.

⁶⁰ Sunardi, Teddy. *Mezinárodní trestní soud a jeho předchůdci*, s. 36.

⁶¹ Čl. 232 Mírové smlouvy č. 217/1921 Sb., mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem a Protokol, podepsané ve Versailles dne 28. června 1919.

Důležitější však je, že zorný úhel, pod kterým světové mocnosti shlížely na Německo po 1. sv., nebyl vůbec srovnatelný s pohledy po roce 1945⁶². Tuto skutečnost si snad můžeme zjednodušeně vysvětlit komplikovanými a nejednoznačnými historickými událostmi, které přerostly v první světovou válku, oproti poměrně jasnému a jednostrannému úmyslu Německa započít a vést vojenskou ofenzívu v roce 1939. Dalším významným faktorem je pak jistě masivní tyranie namířená na civilní obyvatelstvo aj.

Následkem skutečností, které se svou povahou natolik výrazně odlišovaly od jakéhokoli jiného válečného konfliktu moderních dějin, se zvedla vlna odporu tak nesmírného, že se neněmecká veřejnost mohla jen těžko ubránit míření obvinění nediferencovaně na celý německý národ⁶³. Od této chvíle už nebyli viníky války pouze konkrétní lidé. Nebyl to už jen říšský kancléř, ani nacističtí generálové, ani jmenovití vojáci německé armády. Už to byl celý národ.

Tyto nediskriminované soudy nabraly rozměru jisté anonymity také ze strany opačné. Zatímco mnozí Němci se po válce jistě setkávali s přímými a otevřenými projevy agrese mířící na jejich národnost, širokou veřejností zaznamenané útoky přicházely také jaksi „odnikud“. Jednalo se o ofenzívy zaměřené na celý kolektiv, jejichž původ častokrát nebylo možné vysledovat⁶⁴. Můžeme to nazývat „obvinění nikoho vůči nikomu“.

Takovéto útoky v mnohých Němcích probudily touhu po odpovědi na otázku: „Co přesně je moje vina?“⁶⁵. Právě tento krok se stává nanejvýše důležitým pro adekvátní pochopení postavení vlastní osoby ve světle dějinných událostí, a pro nastolení zdravých vztahů ke svému blízkému i vzdálenému okolí. Pokud k němu nedojde, zavřou se dveře jakémukoli progresivnímu růstu osobnímu i národnímu⁶⁶.

---

⁶² Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 54.

⁶³ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 53.

⁶⁴ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 53.

⁶⁵ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 56.

⁶⁶ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 112.

I.3.7. Obvinění německého národa a právní opatření

Po německé vojenské kapitulaci stáli Spojenci před mnoha rozhodnutími o budoucích osudech poražených Němců. Jedno z nich vedlo k podepsání *Londýnské dohody o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců Osy*⁶⁷. Obsah úmluvy tvořil hlavní podklad následného Norimberského procesu. Domluva se stala pro celý německý národ významnou, neboť se soustředila pouze na konkrétní představitele nacistického režimu a jejím cílem nebylo posuzovat Německo obecně⁶⁸.

Obvinění, která nově založený Mezinárodní vojenský soudní dvůr posuzoval, byla soustředěna do tří kategorií: Zločiny proti míru, Válečné zločiny, Zločiny proti lidskosti⁶⁹. Důležitý je 9. článek dohody, jenž je zaměřen na kolektivní odsouzení organizace⁷⁰, pakliže byla oprávněnými autoritami shledána ve vztahu ke svým činnostem za zločinnou⁷¹. Tento typ kolektivního obvinění je, mimo politickou vinu občanů na režimu, jediným typem viny vycházející ze subsumpce, vůči kterému se Jaspers nevymezuje.

---

⁶⁷ Viz Česko. Dohoda o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců Evropské Osy ze dne 8. srpna 1945. 1947. 164/1947 Sb. In: *Sbírka zákonů*. 1947, částka 79, roč. 47. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1947-164>. Cit. 16. 4. 2022.

⁶⁸ I. Čl. 1 dohody č. 164/1947 Sb. o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců Evropské Osy.

⁶⁹ Pozn.

a) Zločiny proti míru; to jest osnování, příprava, podněcování nebo podniknutí útočné války nebo války porušující mezinárodní smlouvy, dohody nebo záruky, anebo účast na společném plánu nebo spiknutí ku provedení čehokoliv z toho, co výše uvedeno;

b) válečné zločiny: to jest porušení zákonů války nebo válečných zvyklostí. Takové porušení bude v sobě zahrnovati vraždu, zlé nakládání nebo deportaci civilního obyvatelstva z obsazeného území nebo v něm k otrocké práci, nebo pro jakýkoliv jiný účel, vraždu válečných zajatců nebo osob na moři, nebo zlé nakládání s nimi, zabíjení rukojmí, plenění veřejného nebo soukromého majetku, svévolné ničení měst a vesnic, nebo pustošení neodůvodněné vojenskou nutností, nebude však na ně omezeno;

c) zločiny proti lidskosti: to jest vražda, vyhlazování, zotročování, deportace nebo jiné nelidské činy spáchané proti jakémukoliv civilnímu obyvatelstvu před válkou nebo za války, nebo pronásledování z příčin politických, rasových či náboženských při provádění kteréhokoliv zločinu spadajícího pod pravomoc Soudního dvora nebo ve spojení s takovým zločinem, bez ohledu na to, zda bylo porušeno místní právo země, kde zločiny byly spáchány.

Viz II. Čl. 6 dohody č. 164/1947 Sb. o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců Evropské Osy.

⁷⁰ Pozn. Ve věci německé otázky mluvíme o: vedení NSDAP, gestapo, SD a SS. Viz Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 265.

Ačkoli formálně byl německý národ ze slyšení vyňat, nic to neměnilo na jeho nepříjemném vnitřním pocitu spjatosti se zločiny, které měly na svědomí politické autority, jež byly do vlády zákonnými demokratickými volbami zvoleny samotnými občany. Tato skutečnost nebyla žádným politickým zločinem lidu, nicméně posloužila jako katalyzátor rozvoje politické viny. Soud s nacistickými státníky byl tedy Němci obecně vnímán negativně ze dvou důvodů. První byl ten, že si neuvědomovali svoji politickou vinu a cítili se neoprávněně spřízněni s probíhajícími soudy. Druhý případ nastal pro ty představitele společnosti, kteří si svoji odpovědnost uvědomovali⁷². Jaspers říká: „*Národní hanba nespočívá v soudu, nýbrž v tom, co k němu vedlo...*“⁷³. A jako fakt, jenž tuto hanbu přizívuje, slouží skutečnost, že zločinnost nacismu se nepovedlo zastavit žádnému Němci⁷⁴.

Soud poražených vítězi přirozeně skýtal záminky k otázkám o absolutní nevině vítězných mocností⁷⁵. O její absenci Jaspers nepochybuje, ale toleruje ji jako odpověď na předcházející německou ofenzívu⁷⁶. Nezapomíná na své přesvědčení, že vítězova moc není ještě sama o sobě právem, nicméně připomíná, že soud je nárok, který z dobré vůle poraženému poskytuje právě vítěz⁷⁷. Norimberský proces, ač bez německých přísedících, byl krok ohlašující ochotu pro přijetí Německa zpět do společenského dění⁷⁸.

I.3.8. Zločiny nacistického Německa

Chceme-li mluvit o vině Německa na válce, musíme si ujasnit, za co a jakou vinu národu ukládáme, a od které a proč jej zprošťujeme. Veškeré Jaspersovy snahy směřují fundamentálně na německý národ a jeho záměrem je jednak poskytnutí určité podpory jedincům, kteří se cítí být s problematikou spjati, a zadruhé vyzdvihnout názor, že žádný

---

⁷¹ II. Čl. 9 dohody č. 164/1947 Sb. o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců Evropské Osy.

⁷² Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 62.

⁷³ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 64.

⁷⁴ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 65.

⁷⁵ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 67.

⁷⁶ Rabinbach, Anson. *The German as pariah*, s. 21.

⁷⁷ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 69.

⁷⁸ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 70.

z Němců nebyl zcela nevinný⁷⁹. Někdy však bývá poukazováno na přesně opozitní efekt, kdy zainteresovaní užili poskytované kategorie k justifikaci vlastní viny⁸⁰. To platí zejména pro kategorie spadající pod viny subjektivní, jež však byly pro Jasperse nejvíce klíčové⁸¹.

Kriminální vina

Jak bylo popsáno výše, *Londýnská dohoda* nepřipouštěla v kauze Německa žádnou kolektivně laděnou kriminální vinu. Toto rozhodnutí Jaspers schvaluje a kriminální vinou se dále nezaobírá⁸². Zdůrazňuje však, že vina pasivních účastníků režimu se tím nesmývá⁸³.

Politická vina

Pokud je možné obvinít kolektiv jako celek, pak jedině v rovině politické viny. Spoluodpovědnost každého německého občana vychází buď ze schvalování nacistického režimu, anebo z jeho tiché tolerance. Podle Jasperse je tento verdikt definitivní. I v případě jedinců, jenž se aktivně avšak neúspěšně, podíleli na revoltě proti politickému zřízení – tento aspekt přirozeně neuniká kritice⁸⁴. Zůstává však k podivu, když na druhou stranu považuje za doslova nemožné, požadovat po obyvatelstvu jakýkoli organizovaný odpor nad rámec uzavřených skupin⁸⁵.

Jaspersův přísný postoj vyvstává z důsledku, ve kterém se německým občanům nepodařilo vlastní vládní systém adekvátně zkorigovat⁸⁶. Nesmí se však zapomínat, že míra viny závisí na míře přičinění a že politická obvinění nejsou totožná s těmi morálními a metafyzickými⁸⁷. Politická vina kolektivu je tedy, a nemůže tomu být jinak, vnímaná každým svým členem specificky a jako komplement k vlastní vině morální a

---

⁷⁹ Stringham, Christopher. *“The [lingering] Question of German Guilt”*, s. 280.

⁸⁰ Stringham, Christopher. *“The [lingering] Question of German Guilt”*, s. 280.

⁸¹ Rabinbach, Anson. *The German as pariah*, s. 21.

⁸² Rabinbach, Anson. *The German as pariah*, s. 21-22.

⁸³ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 73.

⁸⁴ Stringham, Christopher. *“The [lingering] Question of German Guilt”*, s. 278.

⁸⁵ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 102.

⁸⁶ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 75.

⁸⁷ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 74.

metafyzické. Této odpovědnosti nemůže být zbaven žádný člen lidské společnosti⁸⁸, neboť člověk je *zoon politikon* a apolitičnost je pouhý mýtus.

Za pozoruhodnou lze ovšem chápat skutečnost, že Jaspers nikde nerozlišuje mezi jedinci plně svéprávnými a těmi s omezenou svéprávností, a stejným způsobem neodpovídá třeba na otázku týkající se Němců, kteří se v daném období nenacházeli na území ovládaném Německem. Bylo by tedy na diskuzi, zda je tento jednoznačný verdikt uplatitelný opravdu v postulovaném slova smyslu.

Morální vina

Nedaleko od viny politické, stojí ta morální. Ačkoli se jedná o osobní záležitost, Jaspers poukazuje na vztah, při kterém je morálka jedince spjata s jeho prostředím. Každý příslušník kolektivu se přičiňuje na obecných morálních hodnotách společnosti, jež zpětně ovlivňují její členy. Zde se nejedná o věc příslušnosti čistě politické, nýbrž i té kulturně-historické⁸⁹.

Považuji za diskutabilní, zda Jaspersův explicitní akcent na tento aspekt poněkud nenabourává jeho snahu o vyřazení morální viny z kategorie kolektivních obvinění.

Uplatňuje se zde jedinečnost charakteru každého člověka. Zatímco ti, co se provinili nejvíce, se mohou cítit jako ty největší oběti, ti nejnevinnější mohou naopak býti sužováni nejhrouževnatěji. Cítit vinu je ctnost, implikuje Jaspers.

Hořkost viny byla zakoušena mnohými Němci, jak se v čase vyrovnávali s vlastním jednáním vůči nacistickému režimu⁹⁰. Tyto jednacích akty byly často naplněny tichým popřením autenticity, násilným sebe-přesvědčováním o správnosti svých činů, jalovým obhajováním některých aktivit režimu, toužebným propadnutím myšlence, že věci se jednoho dne opět vrátí k „normálu“⁹¹...

Pro první akt bylo typické přijetí nového sociálního paradigmatu a zdánlivé přizpůsobení se. Podrobení se režimu „na oko“ za současného mlčenlivého

---

⁸⁸ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 75.

⁸⁹ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 97-98.

⁹⁰ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 128-129.

nesouhlasu⁹². Tato cesta se jeví jako extrémně komfortní. Člověk se nevystavuje nebezpečí, které by hrozilo artikulovaným odporem, ale zároveň je uchráněn před vlastním svědomím. Redukuje své jednání na přesvědčení, že pro zabezpečení sebe a svých blízkých nemá na výběr, že takto koneckonců činí všichni, a že zde není nic, co by mohl učinit. A takto si zachovává sebeúctu.

V druhém případě se zdůrazňuje zejména vojenská čest. Voják, který plní rozkazy, je dobrý voják. Tato jednoduchá formulace dala vzniknout mnoha nemorálním akcím. Nakolik může člověk obviňovat jedince, jenž svědomitě plnil své povinnosti? A jak moc se zainteresovaný táže po otázce dobra, slouží-li v dobré víře vlasti⁹³? Rozsáhlá a prudká mobilizace utvořila vhodné podmínky pro rozvoj vědomí kolektivní odpovědnosti za bezpečnost státu a současně se zasadila o rozmach diskurzu, jenž byl schopen uspokojivě utlumit i *daimonion*. Tento jev nestírá vinu, ale objasňuje mnohé z osobní tragické historie četných příslušníků Wehrmachtu i jiných⁹⁴.

Pro třetí se není třeba rozepisovat. Postoj zdánlivě rozumně obhajující, že vše zlé je pro něco dobré a že cesta pokroku je vydlážděna mnohými oběťmi, vedla k nekritickému a pragmatickému přijímání kritických událostí a jejich současné obhajobě⁹⁵. Toto přesvědčení mohlo později navést ke smýšlení, že veškeré dění bylo výsledkem jakési nutnosti a nevyhnutelnosti. To oddělilo odpovědnost od příčiny⁹⁶.

Rysem další obrany proti hlasu svědomí bylo trpělivé, ovšem naivní vyčkávání na správnou chvíli a pouze teoretická příprava k zásahu do systému zevnitř. To však pro mnohé do konce války nenastalo a intelektuální fantazie o znovuzrození ducha německého národa nikdy neopustily rovinu čisté imaginace⁹⁷.

---

⁹¹ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 77-82.

⁹² Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 77.

⁹³ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 78.

⁹⁴ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 79.

⁹⁵ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 81.

⁹⁶ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 105.

⁹⁷ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 82.

Společným jmenovatelem všech zmíněných jednacích aktů je pasivita jejich vykonavatelů, kteří pro uvedené strategie upozadili příležitosti k aktivnímu odporu. A pokud bylo přítomné vědomí o všech dostupných možnostech, pak se stalo oknem pro rozvoj morální viny přímo úměrné těmto eventualitám⁹⁸.

Metafyzická vina

Když se Jaspers ve věci viny metafyzické přiklání ke krátké, ovšem výstižné definici „...*nedostatek absolutní solidarity s člověkem jako člověkem*“⁹⁹, naráží tím na ty události, které překračují meze morálních záležitostí. Na ty, v nichž by ani heroické sebeobětování nevyprodukovalo požadovaný výsledek. Ptá se, proč někteří Němci byli deportováni, vražděni, dehumanizováni a zbaveni důstojnosti, zatímco jiným jejich spoluobčanům bylo dovoleno žít v relativní bezpečí¹⁰⁰? Tyto otázky, byly-li položeny, vyústily v citlivých jedincích v iracionální pocity viny z vlastního přežití.

Mnoho lidí bylo najednou konfrontováno s vlastní bezmocností, kterou nešlo nijak utišit¹⁰¹. Co mohl běžný Němec udělat pro zastavení holokaustu? Jak mohl zastavit válku? Někteří jedinci, často anonymní, prokázali neskutečnou ušlechtilost, když riskovali vše, aby pomohli zachránit stovky a tisíce Židů před nacistickým režimem. Co však mohli udělat nad rámec záchrany „několika“ šťastných jedinců? Jak mohli ospravedlnit sebe samotné před skutečností, že některé muže a ženy zachránit mohli, ale jiné nikoli? A co mohli cítit přeživší koncentračních táborů, když za sebou nechávali statisíce a miliony mrtvých? Jak mohli jednoduše žít s pocitem, že měli prostě štěstí, zatímco jejich přátelé, rodinní příslušníci i ti, kteří s nimi usínali v jedné posteli, jej neměli? Ale co jim zbývalo jiného, než žít, když sebevražda by byla jen projevem neúcty k životu?

Tento nepřekonatelný pocit, s nímž nelze udělat nic jiného, než jej přijmout. To co mnozí našli v tragédii II. Světové války, je příkladem toho, co Karl Jaspers nazývá metafyzickou vinou¹⁰².

---

⁹⁸ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 84.

⁹⁹ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 87.

¹⁰⁰ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 88.

¹⁰¹ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 89.

¹⁰² Stringham, Christopher. “*The [lingering] Question of German Guilt*”, s. 279.

I.3.9. Vina vítězů a vina přihlížejících

Primární vina nacistického Německa na válce je zcela nediskutovatelná. Nicméně je nutné nezapomínat na skutečnost, že jeho historický postup se nekonal v izolovaném prostředí. Jaspers vidí selhání vítězných mocností na dvou rovinách¹⁰³.

Za první považuje neadekvátní jednání Trojdhody po 1. sv., která Německo nesankcionovala dostatečně progresivním způsobem, a nijak se tedy nezasadila o rozvoj účinných opatření proti vzniku dalšího konfliktu. To bylo politické provinění koalice, neboť neučinila všechny možné kroky, které jí vítězná pozice umožňovala¹⁰⁴.

Druhým prohřeškem se staly neuspokojivé reakce budoucích Spojenců na akce potenciálně vedoucí ke vzniku stavu ohrožující světový mír¹⁰⁵. Nedostatek toho, co Jaspers nazývá evropskou (popř. světovou) odpovědností spolu s chabým úsudkem, umožnilo vzestup Třetí říše¹⁰⁶. Je paradoxní avšak pochopitelné, že jádrem takto nešťastné taktiky nebylo nic jiného, než snaha udržet mír¹⁰⁷.

Cílem této Jaspersovy kritiky není v žádném případě jakékoli úsilí o zlehčování německé viny. Jedná se o snahu začlenit tato obvinění do širšího kontextu a pokusit se o odpovídající dokreslení situace¹⁰⁸. Jde především o touhu poukázat na odpovědnost lidí obecně ve vztahu k celému světu¹⁰⁹. Pokud by však mělo dojít k pojmovému zachycení viny vyskytující se na straně zmíněných subjektů, pak by jim příslušela kategorie viny metafyzické¹¹⁰ popř. politické.

---

¹⁰³ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 113.

¹⁰⁴ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 113.

¹⁰⁵ Pozn. Zde můžeme mluvit např. o remilitarizaci Porýní (1936), Incident na mostě Marca Pola (1937), anšlus Rakouska (1938)...

¹⁰⁶ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 115.

¹⁰⁷ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 117.

¹⁰⁸ Stringham, Christopher. "The [lingering] Question of German Guilt", s. 279.

¹⁰⁹ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 121.

¹¹⁰ Stringham, Christopher. "The [lingering] Question of German Guilt", s. 279.

I.3.10. Očista

Vina je fenomén, pod jehož vlivem by člověk měl dojít jisté duševní transformace, která by se měla pozitivně promítnout do jeho životních voleb. Jaspers odmítá postoje vedoucí k bezcílnému obviňování sebe i druhých, a naopak mezi řádky akcentuje nutnost poznat, v čem daná vina přesně tkví, přijmout ji a pokusit se změnit své postoje s ohledem na budoucnost. Tato cesta je však častokrát bolestivá, a proto existuje řada alternativ, jež lidé volí raději, než aby své vině čelili.

I.3.11. Vyhýbání se vině

Lidé se mohou vydat směrem vzájemného obviňování se z morálních přečinů¹¹¹. To je sice od viny neočišťuje, ale otupuje ji, neboť ta se stává do určité míry normou. Pokud vinu nesou všichni, pak se pocity individuální odpovědnosti ztrácejí – jsou-li vůbec přítomny. Afektované obviňování druhých ruší možnost progresivního mezilidského dialogu na všech úrovních a zároveň znesvěcuje snahy těch, jejichž cílem je přijmout tu vinu, kterou reálně pociťují¹¹². Obvinění přicházející z vnějšku pak mohou vést i k zatvrzelosti a ještě zarputilejšímu přesvědčování o vlastní nevině, což uzavírá dveře skutečnému přijmutí reality a duchovnímu růstu¹¹³.

Dalším únikem může být naopak falešná kajícnost, při níž člověk doznává vinu „na oko“. Veřejně, ale pouze z čistě pragmatických důvodů. Těmi může být kupříkladu snaha o zlepšení reputace či o smíření se s okolím¹¹⁴. Takováto vyznání však postrádají jakoukoli hodnotu i smysl a k ničemu hodnotnému nevedou.

Existuje také možnost svou vinu odmítnout s apologetickým apelem na bídu, kterou daná rozhodnutí také přinesla. V tomto ohledu Jaspers přibližuje poválečnou situaci v Německu následovně: „*Chtějí prostě přestat trpět, chtějí se dostat z bídy, chtějí žít, ne přemýšlet. Nálada je spíše taková, jako by po tak strašném utrpení měli být dokonce*

---

¹¹¹ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 131.

¹¹² Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 132.

¹¹³ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 135.

¹¹⁴ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 134.

odměnění nebo alespoň utěšení, ne však obtíženi vinou."¹¹⁵. Uznává i prožívá, že bída Němců je obrovská a nesporná¹¹⁶. Zdůrazňuje však, že tento faktor nepovznáší národ nad vinu, neboť bída národa nepřekrývá jeho odpovědnost¹¹⁷.

Specifickým způsobem úprku je pak přijetí kolektivní viny, nicméně upozadění vlastního přičinění. Tady jedinec odevzdává svoji individualitu v prospěch většího celku¹¹⁸. Přichází zde na scénu Heideggerovské *Das Mann*, kdy občan chápe obvinění, která se na jeho vlast valí, ale nepocituje je za sebe sama, neboť uvědomělá přesvědčení typu „My jsme učinili.“ jsou skryta za závojem pasivního „ono se to dělo“.

I.3.12. Očištění se od viny

Po přijetí viny by cesta očisty měla mít povahu nápravy a odvíjet se na dvou rovinách – kolektivní a individuální, a ve dvou směrech – ve vztahu k jednání minulému a budoucímu¹¹⁹.

Kolektivní náprava již proběhlých činů v kontextu německé otázky může znamenat konkrétní pokusy o odčinění škod, které národ způsobil jiným státům. Tyto snahy by měly být těmito zeměmi umožněny¹²⁰. Ve vztahu k budoucnosti pak můžeme uvažovat o úsilí národa soustavně se přičiňovat na celosvětové snaze o prevenci podobných katastrof apod.

Individuální odčinění pak spočívá v tichém a kritickém rozvažování nad vlastní osobou a svých činech v té nejvyšší možné autenticitě¹²¹. Tyto úvahy by měly ústit v morální osvětu a vést k adekvátním změnám v jednání, jež by mělo mít své kořeny v lásce k člověku a ke světu¹²².

Akceptování viny je prvním krokem k nápravě, neboť pokud nebude přijata, pak hrozí, že situace, která ji vyvolala, se bude opakovat.

---

¹¹⁵ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 23.

¹¹⁶ Rabinbach, Anson. *The German as pariah*, s. 19.

¹¹⁷ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 142.

¹¹⁸ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 143.

¹¹⁹ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 147.

¹²⁰ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 147.

¹²¹ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 149.

¹²² Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 148.

I.4. Hannah Arendt (1906-1975)

Hannah Arendt byla americká politická teoretička židovsko-německého původu. V roce 1924 započala svou akademickou dráhu studiem teologie na univerzitě v Marburgu, kde se poprvé setkala s Martinem Heideggerem, jehož filozofické semináře navštěvovala. Po roce se pak přesouvá do jižněji položeného Freiburgu, kde se účastní lekcí otce fenomenologie Edmunda Husserla. Zde absolvuje semestr studia. Následně univerzitu opouští, aby v roce 1926 nastoupila do Heidelbergu, kde se seznamuje se svým budoucím supervizorem a celoživotním přítelem, Karlem Jaspersem. Pod jeho vedením dokončuje o tři roky později disertační práci na téma koncepce lásky v díle sv. Augustina¹²³.

Ve stejném roce se přesouvá do Berlína, kde se skrze rodinného přítele dostává do kontaktu s německým sionistickým hnutím, kterému vypomáhá v kompletaci důkazních materiálů dokumentujících antisemitismus v zemi. Současně začíná psát svou první knihu - biografii Rahel Varnhagen – významné židovské intelektuálky devatenáctého století. Jedním z cílů knihy bylo podat jakousi kritiku sionistického přístupu k asimilaci Židů, neboť se domnívala, že židovství a občanský život by na sobě neměly být závislé¹²⁴. Z identického důvodu Arendt také později vykazovala spíše skeptický přístup k myšlence založení specificky židovského státu¹²⁵.

Zhruba ve stejné době se svým manželem Güntherem Sternem, levicovým intelektuálem, ukrývají příznivce komunismu. Po požáru říšského sněmu Stern prchá do Paříže. Arendt, jež pocítovala odpovědnost a touhu pomoci druhým, v Německu zůstává až do roku 1933, kdy je zatčena a poté zase propuštěna. Teprve poté následuje svého muže do Francie¹²⁶. Zde pracuje v místní sionistické organizaci zajišťující vzdělávání dětí a emigrace židovským uprchlíkům. Po rozvodu se Sternem si o čtyři roky později bere marxistu Heinricha¹²⁷ Blüchera¹²⁸. V roce 1941 se společně po mnoha

---

¹²³ d'Entreves, Maurizio Passerin. "Hannah Arendt", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

¹²⁴ McGowan, John. *Hannah Arendt: An Introduction*, s. 4.

¹²⁵ McGowan, John. *Hannah Arendt: An Introduction*, s. 6.

¹²⁶ McGowan, John. *Hannah Arendt: An Introduction*, s. 2-3.

¹²⁷ Pozn. Mezi Blücherem a Jaspersem později panovalo srdečné přátelství, které dalo vzniknout mnoha zajímavým intelektuálním debatám. Viz Arendt, Hannah, Karl Jaspers, Lotte Köhler, and Hans Saner. *Hannah Arendt and Karl Jaspers Correspondence*.

¹²⁸ McGowan, John. *Hannah Arendt: An Introduction*, s. 5.

problémech přesouvají do USA, kde po válce vyučuje na mnoha významných univerzitách¹²⁹.

Zmíněné komplikace spjaté s emigrací a statutem uprchlíka se staly důležitým faktorem při rozvoji myslitelčiny politické filozofie¹³⁰. Arendt akcentuje roli, jakou hraje ztráta občanských práv v teroru, jenž je poté možné na jedince uplatňovat¹³¹.

Východiskem úvah, jež jsou pro Arendt tolik charakteristické, se přirozeně stala životní zkušenost s totalitními systémy reprezentovanými hitlerovským Německem a stalinistickým Ruskem. Analýza těchto systémů je vyložena v knize *Původ totalitarismu* (1951), kde se Arendt dějinným způsobem snaží o popis nového systému vlády, jenž se opírá především o teror. Dílo je rozděleno do tří sekcí, z nichž první dvě – Antisemitismus a Imperialismus – do hloubky rozebírají strukturní prvky směřující k vývoji společnosti směrem k totalitě, jejíž charakteristiky jsou vyloženy v části poslední¹³².

Dalším stěžejním dílem Hannah Arendt je *Vita activa* (1958), ve kterém rozebírá základní úrovně lidské činnosti, jimiž jsou práce, zhotovování a jednání. První kategorie je odpovědí na bezprostřední biologickou potřebu člověka zaopatřit se. Druhou představuje tvorba produktů, jimiž si lze přizpůsobovat okolní prostředí a tvořit kulturu. Finální aktivitu tvoří akty směřující k rozvoji společnosti. Tento spis lze pojmut jako polemiku s myšlenkami jednak komunistickými, a jednak s Heideggerovou fundamentální ontologií¹³³.

---

¹²⁹ d'Entreves, Maurizio Passerin. "Hannah Arendt", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

¹³⁰ McGowan, John. *Hannah Arendt: An Introduction*, s. 6.

¹³¹ Pozn. Srv. Arendtová, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*, s. 609 a Agamben, Giorgio. *Homo sacer: suverénní moc a pouhý život*. Praha: OIKOYMENH, 2011. ISBN 978-80-7298-189-2. s. 84-85.

¹³² d'Entreves, Maurizio Passerin. "Hannah Arendt", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

¹³³ d'Entreves, Maurizio Passerin. "Hannah Arendt", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

I.5. Vina v díle Hannah Arendt

I.5.2. *Eichmann v Jeruzalémě* a jeho recepce

Reportáž o procesu s Eichmannem byla sepsána nejprve jako série pěti článků pro *The New Yorker*¹³⁴, které byly nedlouho poté, v roce 1963, vydány knižně¹³⁵. Zpráva o soudním líčení budila ohromné vášně již od prvního dne a spustila masivní vlnu kritiky a nenávisti nejenom k textu, ale také k Arendt samotné¹³⁶. Doslov k českému knižnímu vydání z roku 1995 zmiňuje tři nejkritizovanější momenty. První z nich se týká neortodoxního náhledu na Eichmannovu osobnost¹³⁷. Druhý odpovídá na patrný antagonismus, s nímž Arendt přistupuje k deskripci činnosti židovských rad¹³⁸. Ten je spjat s diskutabilní kredibilitou prezentovaných faktů a „faktů“¹³⁹. Poslední zmiňovaný moment otevírá otázku po adekvátnosti kritiky někdejšího politického pozadí a právních podkladů procesu. Problematické je přirozeně i tázání se po spravedlnosti soudu samotného¹⁴⁰. Výčtkám neunikl taky místy nekorektní způsob vyjadřování se¹⁴¹ a absence viditelně empatického přístupu¹⁴². Na druhou stranu je vyzdvihován komplexní přístup k tématice, profesní odstup¹⁴³ a upozorňování na kolektivní evropskou odpovědnost¹⁴⁴.

---

¹³⁴ Pozn. Originální články jsou k nahlédnutí v elektronickém archivu časopisu. Viz <https://www.newyorker.com/magazine/1963/02/16>.

¹³⁵ Palouš, Martin. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 370.

¹³⁶ Pozn. Na některé námitky vznesené proti obsahu článků Arendt odpovídá v postskriptu knižního vydání.

¹³⁷ Palouš, Martin. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 371.

¹³⁸ Palouš, Martin. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 372.

¹³⁹ Palouš, Martin. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 372.

¹⁴⁰ Palouš, Martin. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 372.

¹⁴¹ Burin, Frederic. S. [Review of *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil.*, by H. Arendt], s. 122.

¹⁴² Burin, Frederic. S. [Review of *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil.*, by H. Arendt], s. 123.

¹⁴³ Zeisel, Hans. [Review of *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil.*, by H. Arendt] s. 197.

¹⁴⁴ Zeisel, Hans. [Review of *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil.*, by H. Arendt] s. 198.

I.5.3. Osobnost obžalovaného

Jen málokterá figura Třetí říše vyvolala tolik nejasných a často zcela protichůdných názorů na otázku charakteru, jako ta Adolfa Eichmanna. Závěry ohledně Eichmannovy osoby mají velmi nekonzistentní povahu. Triviálně je však lze rozdělit na: „perverzní, sadistický, fanatický antisemita“ a naopak jednoduše na: „psychicky víceméně zdravý jedinec“. Arendt se řadí k druhému názorovému proudu¹⁴⁵.

Jeden z problémů zastánců první cesty spočíval v ovlivnění dobovými trendy, které se pomocí psychologie snažily vytvořit profil „nacistické povahy“ utvářející se již od raného dětství¹⁴⁶. Tato profilace aplikovaná na Eichmanna by sama o sobě nemusela být příliš daleko od pravdy – kdyby však vycházela z pravdivých dat o životě souzeného. Ten nebyl žádným učebnicovým příkladem vydědence společnosti s komplexem méněcennosti, ani prototypem „zbytečného člověka“ jak se tehdy předpokládalo, nýbrž archetypem jedince vyrůstajícího v průměrné rodině, prožívající zcela běžné mládí, bez jakýchkoli zaznamenaných antisociálních projevů¹⁴⁷. Druhou komplikací pak byla zřejmě víra v člověka obecně, která nepřipouštěla možnost, že by „vrah“ miliónů nemusel být diametrálně odlišný od svých obětí. To by bylo po zkušenostech přeživších světové války nepřípustné.

Druhý závěr je o mnoho kontroverznější, postavený na dosti omezených informacích, vedoucí k diskutabilním závěrům, nicméně opřený minimálně o fakt, že jednat v nacistickém prostředí jako nacista není prvoplánově znakem jakékoli poruchy, či nepřičetnosti¹⁴⁸. Původ zla pro Arendt není radikální, ale banální – leč zlo samotné je svou mírou a povahou leckdy extrémní. To znamená, že člověk páchající zlo nemusí být ztělesněním archetypu „zlého člověka“¹⁴⁹. Její přístup je rozhodně blíže

---

¹⁴⁵ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 35.

¹⁴⁶ Cesarani, David. *Eichmann: jeho život a zločiny*, s. 11.

¹⁴⁷ Cesarani, David. *Eichmann: jeho život a zločiny*, s. 28.

¹⁴⁸ Pozn. Určitou validitu tomuto přístupu později dodaly behaviorální experimenty Stanleyho Milgrama (*Behavioral Study of Obedience*, 1963), Philipa Zimbarda (*Stanford prison experiment*, 1971) či Jane Elliot („*Blue eyes, brown eyes*“, 1968).

¹⁴⁹ Villa, Dana. *The Cambridge Companion to Hannah Arendt*, s. 67.

„sokratovskému“ páchání zla z nevědomosti¹⁵⁰, než představě podlehnoutí jakémusi dědičnému hříchu, jenž jedince ke zlu predisponuje¹⁵¹. Právě tento přístup k otázce zla se manifestuje v představě Eichmanna jakožto jedince apriori nikoli špatného.

Pro Arendt (a nejen ji¹⁵²) nebyl Eichmann ani přesvědčeným straníkem¹⁵³, ani antisemitou¹⁵⁴, nýbrž spíše jedincem toužícím po bezpečí kolektivu¹⁵⁵ a uznání¹⁵⁶. Velmi ambiciózní a pracovitý člověk¹⁵⁷, který si nadevše cenil autorit¹⁵⁸. Zajímavé je, že jej nepovažuje za „produkt indoktrinace“¹⁵⁹. To je minimálně odvážný závěr uvážíme-li, že své dětství prožil ve veskrze nacionalistickém prostředí vyznačujícím se antisemitskými a antikomunistickými postoji¹⁶⁰. Ačkoli Eichmannův osud nebyl srovnatelný s osudy jiných dětí vyrůstajících po jeho boku, není důvod se nedomnívat, že prostředí nehrálo významnou roli ještě před třicátými léty.

Historik David Cesarani konstatuje, že co dělá pozici Arendt problematickou, jsou její tendence nekriticky zasazovat Eichmanna do jejích dřívějších¹⁶¹ teorií o totalitě¹⁶². A bezesporu zůstává pravdou, že „architekt konečného řešení“ jako bezbolestně nahraditelný člen „masové společnosti“ do kontextu obsahu Původu totalitarismu velmi dobře zapadá¹⁶³.

„Lidská špatnost, pokud ji společnost přijme, se změní z vědomého činu ve vrozenou, psychologickou vlastnost, kterou si člověk nemůže vybrat či odmítnout, ale která je na

---

¹⁵⁰ Pozn. Plat. Prot. 358C-358d.

¹⁵¹ Villa, Dana. *The Cambridge Companion to Hannah Arendt*, s. 142.

¹⁵² Mňačko, Ladislav. *Já, Adolf Eichmann*, s. 5.

¹⁵³ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 42.

¹⁵⁴ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 35.

¹⁵⁵ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 41.

¹⁵⁶ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 37.

¹⁵⁷ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 43.

¹⁵⁸ Mňačko, Ladislav. *Já, Adolf Eichmann*, s. 7.

¹⁵⁹ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 35.

¹⁶⁰ Cesarani, David. *Eichmann: jeho život a zločiny*, s. 35.

¹⁶¹ Pozn. Zárodky „banality zla“ lze nalézt již např. ve článku z roku 1945, kde Arendt popisuje Himmlera jako „good family-man“. Viz Arendt, Hannah. *Organized Guilt and Universal Responsibility*, s. 209.

¹⁶² Cesarani, David. *Eichmann: jeho život a zločiny*, s. 12.

¹⁶³ Arendtová, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*, s. 430-433.

*něj uvalena zvenčí a která ho ovládá stejně nutkavě, jako droga ovládá toho, kdo je na ní závislý*¹⁶⁴.“

Zda je v tomto případě Arendt předpojatá, anebo je její charakterizace validní, nejspíše zůstane nedořešeno. Je však na místě upozornit na její fyzickou nepřítomnost¹⁶⁵ u celého procesu¹⁶⁶. Ta pro potřeby její reportáže nebyla absolutně nutná, neboť vycházela primárně z písemného soudního protokolu, nicméně pro snahu zachytit osobnost obžalovaného je dlouhodobý přímý kontakt klíčovým faktorem¹⁶⁷. Její dojmy z Eichmanna nicméně do pozoruhodné míry sdílí např. československý publicista Mňačko, který se procesu taktéž účastnil¹⁶⁸.

Není třeba výrazněji akcentovat samozřejmý vliv osobnosti na přisuzovanou vinu. Přijmeme-li premisu Eichmannova akceptovatelného duševního zdraví a svéprávnosti, musíme adekvátně rozhodnout o míře odpovědnosti a trestu za činy, které byly vykonávány buďto z vlastní vůle se zájmem a zálibou, anebo naopak sice dobrovolně, nicméně s nevolí a s jistotou, že pokud tak neučiní jeden, učiní tak druhý. Zůstává nepopíratelnou realitou, že Eichmannovo jednání bylo výsledkem aktu svobodné vůle. Nicméně zároveň nelze automaticky předpokládat, že by se Eichmann kdy dopustil násilného činu, pokud by k tomu okolnosti nesměřovaly. To by jej nijak neospravedlňovalo, nicméně to mohlo posloužit jako polehčující okolnost pro případ, že by jeho verdikt nebyl již de facto předem daný.

Zůstává otázkou, zda lze popsanou dichotomii považovat za skutečně validní přístup k chápání individua, anebo se naopak jedná o distinkci s falešnou platností. Kroky, jimiž nacistická vláda postupně Židy čím dál tím více podrobovala procesu dehumanizace, mohou přiživovat názor, že Eichmann jako osoba mohl být zároveň jak morálním a psychicky perfektně normativním jedincem, tak i sadistickým, bezlítostným

---

¹⁶⁴ Arendtová, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*, s. 149.

¹⁶⁵ Pozn. Arendt byla přítomna od 11. 4 do 14. 8. 1961. Celý proces trval od 11. 4 do 15. 12. 1961. Viz Eichmann trial: The complete transcripts. [online]. Copyright © The Nizkor Project, 1991. Dostupné z: <http://nizkor.com/hweb/people/e/eichmann-adolf/transcripts/>.

¹⁶⁶ Villa, Dana. *The Cambridge Companion to Hannah Arendt*, s. 67.

¹⁶⁷ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 300.

¹⁶⁸ Mňačko, Ladislav. *Já, Adolf Eichmann*, s. 4.

„popravčím“. Morální jednání se koneckonců standardně chápe ve vztahu člověka k jinému lidskému subjektu a nikoli ve vztahu k objektu. Eichmann se dost dobře tedy nemusel cítit morálně vinen, pakliže se přičiňoval nikoli ve věci masových vražd, nýbrž pouze přispíval k očištění národa od pochybných „podlidských“ živlů, a ve stejnou dobu se mohl cítit proviněn, když by třeba omylem přejel psa.

I.5.4. Eichmannovo působení – vyhánění, koncentrace, zabíjení

Inkriminovanou činnost souzeného lze chronologicky seřadit do tří různých funkčních období, která mimo jiné ukazují postupnou radikalizaci postojů k židovské otázce.

V rámci první fáze se Eichmann věnoval organizaci nucených emigrací židovského obyvatelstva do oblastí za hranicemi Německa. Tato etapa byla kořenem aktivní spolupráce mezi nacisty a Židy, neboť doba konečného řešení byla ještě daleko. S neustále sílící protizidovskou propagandou bylo pro obě strany rozumné, aby Židé zemi opustili. Odtud pocházela Eichmannova zatvrzelá představa, že židovským populacím pomáhal¹⁶⁹. „Vídeňský model“ založený na kooperaci a centralizaci administrativy byl shledán jako vyhovující a dále aplikován na další oblasti mimo německy mluvící země¹⁷⁰.

Druhá éra započala příchodem války a soustředila se na koncentraci Židů do ghatt na území převážně Generálního gouvernementu¹⁷¹. Židé byli vyháněni za účelem uvolnění prostoru pro árijce¹⁷² a konfiskace majetku¹⁷³, nikoli z čistého antisemitismu. Vyhnaníci sice měli být ponecháni svému osudu, nicméně myšlenka masového vraždění ještě nenabrala konečné podoby¹⁷⁴. Eichmannova pracovní náplň se od předchozí fáze lišila pouze v nutnosti nově organizovat přesídlování do konkrétních oblastí s omezenou kapacitou. Napadení Sovětského svazu však znamenalo nemožnost v evakuacích

---

¹⁶⁹ Mňačko, Ladislav. *Já, Adolf Eichmann*, s. 18.

¹⁷⁰ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 77.

¹⁷¹ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 86.

¹⁷² Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 237.

¹⁷³ Mňačko, Ladislav. *Já, Adolf Eichmann*, s. 18.

¹⁷⁴ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 87.

bezproblémově pokračovat. I přesto však bylo až do roku 1941 pro Židy stále možné území přímého německého vlivu opustit a stovky tisíců jedinců tak učinilo¹⁷⁵.

Limitovaný prostor, logistické problémy a vojenský odpor SSSR se ukázaly být klíčovými pro osud židovských exulantů. Překrok k hromadnému vraždění koncentrovaných skupin byl nešťastně logickým krokem. Eichmann se stále zabýval administrativní podporou, plánováním přesídlování, zajišťování a koordinaci vlakových spojení apod. Nicméně s plným vědomím toho, že Židy neposílá nikam jinam, než na smrt. Organizací jeho úloha začala i končila. Slovy Eichmanna: „*Se zabíjením Židů jsem neměl nic společného. Nikdy jsem žádného Žida ani nikoho jiného nezabil... Věci se totiž vyvíjely tak..., že jsem to nikdy udělat nemusel.*“¹⁷⁶

Eichmann sice minimálně dvakrát navštívil Osvětim, nicméně samotným popravám obvykle přítomen nebýval¹⁷⁷. S detailním průběhem holokaustu byl seznamován takřka výhradně „z druhé ruky“¹⁷⁸. Mezi ním a popravovanými tedy existovala bezpečná distance. Právě ta může mít přímou souvislost se „schopností“ podílet se na genocidě za současné absence morální viny u jinak psychicky normativního jedince.

A. Individuální vina dle Arendt skrze Adolfa Eichmanna

Primární zdroj této sekce nebyl zamýšlen jako dílo věnované filozofickému zkoumání fenoménu viny. Z toho důvodu v něm také nenalezneme žádné definice vyjasňující užívané termíny tak, jako tomu je v *Otázce viny*. Aby však bylo možné pojetí viny z *Eichmanna v Jeruzalémě* smysluplně abstrahovat a dále zkoumat, považuji za nutné vypomoci si užitím jednoznačně daného pojmového aparátu. Pro tyto účely, stejně jako pro nadcházející komparační snahy, budu tedy užívat terminologii Karla Jasperse, která byla podrobněji vyložena výše.

---

¹⁷⁵ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 78.

¹⁷⁶ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 31.

¹⁷⁷ Mňačko, Ladislav. *Já, Adolf Eichmann*, s. 24.

¹⁷⁸ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 102.

I.5.5. Morální a metafyzická vina

Akceptujeme-li Jaspersova stanoviska o nemožnosti druhých osob připisovat jiným morální a metafyzickou vinu, dojdeme závěru, že přirozeně nelze bádát ani po verdiktu, který by bylo možné objektivněji zastávat v otázce Eichmanna. Arendt se zde však snaží Jaspersovy definice obejít a alespoň se pokusit představit si, jakou roli mohla hrát v životě Adolfa Eichmanna osobní vina.

Měl Eichmann svědomí? Podle Arendt ano i ne. Morální vina u souzeného skutečně mohla být přítomna, domnívá se autorka¹⁷⁹. Nicméně pouze do té doby, dokud „myslel“. Naznačovaná teze o banalitě zla předpokládá jistou transformaci „myslícího člověka“ směrem k „nemyslícímu“, a tedy ex definitione implicitně vede k názoru, že Eichmannovo morální svědomí se ozývalo alespoň do určité doby. Koneckonců současný diskurz silně akcentuje koncepci nazírající na majoritní část příznivců nacismu jako na jedince přizpůsobující se době spíše, než na apriori psychicky chorá individua – byť je tento aspekt nijak nezprošťuje viny¹⁸⁰. Je vhodné akcentovat, že hodnotový systém Třetí říše byl jaksi převrácený, a tedy přizpůsobivý Eichmann, jenž dbal na pracovní etiku, udržoval přátelské vztahy a nepřekračoval zákon, jednal v souladu s tehdejší nově nastolenou morálkou¹⁸¹.

Překrok do Eichmannovy druhé fáze lze směřovat zhruba do podzimu 1941, kdy se dosavadní snahy o vysídlování židovské populace na východ rozpadly po napadení Sovětského svazu¹⁸². Bylo tedy potřeba přejít k jinému, „konečnému řešení“ a účel Eichmannovy práce se radikálně proměnil. Podplukovníkova psychika se s tím tak musela patřičně vypořádat. Konference ve Wannsee zde byla klíčová, neboť Eichmannova nová pracovní náplň byla naživo posvěcena autoritami, proti kterým on „nemohl“ vystupovat. A ani nemusel, neboť si naplno uvědomoval svou pozici a mohl tak uvolněně pokračovat ve vzorci: „Oni rozkazují – Já poslouchám“ a tedy „Oni nesou zodpovědnost – Já nikoli“ a tedy „Oni jsou vinni – Nikoli Já“¹⁸³. V tomto momentě jeho

¹⁷⁹ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 108.

¹⁸⁰ Cesarani, David. *Eichmann: jeho život a zločiny*, s. 13.

¹⁸¹ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 149.

¹⁸² Cesarani, David. *Eichmann: jeho život a zločiny*, s. 17.

¹⁸³ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 127.

mysl nutně musela začít vnímat okolnosti jinak, neboť aby se s danou situací vyrovnal, musel buď změnit okolnosti, anebo způsob myšlení a první nepřicházelo, pro občana ctícího zákon, v úvahu. Podporující se navíc, podle Eichmannova výroku, stalo poměrně uvěřitelné tvrzení, že se v jeho kruzích nevyskytoval nikdo explicitně vyjadřující ke konečnému řešení odpor¹⁸⁴. Za vrchol absence jakýchkoli morálních výčitek pak lze označit fakt, že Eichmann mohl na svůj post kdykoli bezrizikově rezignovat¹⁸⁵. Neučinil tak, neboť byl dle Arendt přesvědčen o tom, že kdyby se dané role nechopil on sám, udělal by to někdo jiný¹⁸⁶ - což se dá považovat za jisté. Tento postoj odevzdanosti velmi dobře odpovídá psychologické profilaci, ve které Arendt Eichmanna vykreslila jako „malé kolečko“ nepřipouštějící si jinou možnost, než odevzdat se svému „osudu“. Na dotázání ohledně pocitů viny odpověděl pouze, že pokud by se vyskytly, byly by spjaty s nerespektováním rozkazů a špatně odvedenou prací¹⁸⁷. Je nutné brát na vědomí, že i přes vysoké pracovní nasazení¹⁸⁸, Eichmann skutečně takřka nikdy nejednal¹⁸⁹ z vlastní iniciativy¹⁹⁰.

Eichmannův adaptační mechanismus, který Arendt popisuje, můžeme v obecné rovině nalézt i u Jasperse. Konkrétně můžeme mluvit o kombinaci prvního a druhého aktu¹⁹¹.

Metafyzickou vinu považuji za spjatou s morální vinou minimálně v tom aspektu, že se zdá být nemožné, aby člověk neschopen morálních soudů mohl být vůbec obdařen pomocí k tomu cítit vinu metafyzickou. Určitý Eichmannův „metafyzický“ moment lze nalézt v jeho návrhu veřejně se oběsit jako exemplář antisemitismu, který Arendt s despektem popisuje v návaznosti na apel na absenci jakékoli lítosti nad svým

---

¹⁸⁴ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 140.

¹⁸⁵ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 104.

¹⁸⁶ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 298.

¹⁸⁷ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 35.

¹⁸⁸ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 140.

¹⁸⁹ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 84.

¹⁹⁰ Pozn. Výjimku tvořil např. nakonec nezrealizovaný „Projekt Madagaskar“, anebo vypravení transportu do ghetta v Lodži namísto jeho směřování na území Ruska, což bylo proti vydanému rozkazu. Viz Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 172 resp. s. 106.

¹⁹¹ Pozn. Viz str. 23-24 této práce.

jednáním¹⁹². Bylo by složité představit si Eichmanna jako člověka s funkčním morálním svědomím, ale zhora nemožné pokusit se mu připsat pocity metafyzické viny.

Ačkoli Arendt termín metafyzické viny nepoužívá, lze se u ní setkat s pojmem „metaforická vina“ který, jak se zdá, zastává stejnou funkci. Odmítá jej nicméně pro jeho pošetlost¹⁹³.

Konkluze přítomnosti individuální viny v případě Adolfa Eichmanna nabírá dle Arendt jednoznačný rozměr v otázce morální viny, kdy se pocity morálního prohřešku zdají být nepřítomny minimálně od roku 1941/1942¹⁹⁴. Je třeba opět akcentovat, že autorka nepracuje s Jaspersovou terminologií, ale i přesto se lze poměrně jednoznačně domnívat, že s možnou přítomností metafyzické viny by nesouhlasila stejně bezesporně.

I.5.6. Kriminální a politická vina

Eichmann byl Izraelským soudem obviněn z celkem 15 bodů obžaloby založené na zákonu z roku 1950 *O Potrestání nacistů a nacistických kolaborantů*¹⁹⁵.

První čtyři body se týkaly zločinům proti židovskému národu, které Arendt shrnuje následovně:

- 1) „způsobil smrt milionů Židů“;
- 2) „dostal miliony Židů do takových životních podmínek, jež měly vést s vysokou pravděpodobností k jejich fyzické likvidaci“;
- 3) „způsobil jim újmu na zdraví jak fyzickém, tak duševním“;
- 4) „v terezínském ghettu přikázal sterilizovat židovské ženy a uměle přerušovat jejich těhotenství“¹⁹⁶.

Body 5-12 obsahovaly obžalobu za zločiny proti lidskosti. Jejich náplní bylo obvinění za genocidu proti nežidovským skupinám (Cikáni, nežidovští Poláci, aj.) a zločiny proti

---

¹⁹² Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 34.

¹⁹³ Arendt, Hannah. *Responsibility and Judgement*, s. 28.

¹⁹⁴ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 166.

¹⁹⁵ Eichmann Trial, Session 121 (Part 1 of 1), Session No 121, 8 Tevet 5722 (15 December 1961).

Dostupné z: <http://nizkor.com/hweb/people/e/eichmann-adolf/transcripts/Sessions/Session-121-01.html>.

lidskosti bez etnického rozlišování, které nebyly vedené za účelem pogromu – tj. veškeré Eichmannovy pracovní aktivity před rokem 1942¹⁹⁷.

Těchto dvanáct bodů lze chápat jako Eichmannovu kriminální vinu.

Poslední tři body se soustředily na Eichmannovo členství v SS, SD a gestapu – tedy ve zločineckých organizacích¹⁹⁸. Nezahrnutí příslušnosti k NSDAP do obžaloby¹⁹⁹ poměrně explicitně nahrává možnosti o přesvědčení soudců, že Eichmannova pozice ve straně nebyla ani zdaleka tak vysoká a pravomoci natolik rozsáhlé, jak ji Izraelský generální prokurátor i jiní prezentovali²⁰⁰. Tato trojice bodů zakončující rozsudek jsou primární Eichmannovou politickou vinou, pomineme-li tu kolektivní pramenící z více než tolerance nacistické vlády.

Verdikt soudců byl jednoznačný a jediné pochybnosti panovaly v otázce možných polehčujících okolností. Nicméně byla přítomna jednoznačná shoda ohledně nedostatečného vlivu jakýchkoli variantů na výši trestu²⁰¹.

Samotný Eichmann všechny body žaloby popřel se slovy, že k oněm aktům násilí pouze podněcoval a nikoli je prováděl. Tuto skutečnost obžaloba nedokázala vyvrátit²⁰². Arendt si velmi dobře všímá, že podle logiky bodů žaloby s touto záležitostí spjaté by bylo možné obvinít z trestného činu i významné množství samotných obětí šoa, neboť v koncentračních táborech se vězni podíleli na mnoha aktivitách včetně samotného chodu tábora a obsluze plynových komor²⁰³. Tuto polemiku se však nesnaží dále rozvádět, neboť dle jejího přesvědčení míra odpovědnosti není přímo úměrná bezprostřednosti trestného činu²⁰⁴. Dalším pozoruhodným momentem byla neúspěšná snaha obžaloby prokázat Eichmannovi alespoň jednu vraždu, říká Arendt²⁰⁵. Jediným chabě usvědčujícím důkazem se stal „pouhý“ návrh k zabití za pomoci střelných

---

¹⁹⁶ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 264.

¹⁹⁷ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 264.

¹⁹⁸ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 265.

¹⁹⁹ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 265.

²⁰⁰ Cesarani, David. *Eichmann: jeho život a zločiny*, s. 11.

²⁰¹ Eichmann Trial, Session 121 (Part 1 of 1), Session No 121, 8 Tevet 5722 (15 December 1961).

Dostupné z: <http://nizkor.com/hweb/people/e/eichmann-adolf/transcripts/Sessions/Session-121-01.html>.

²⁰² Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 266.

²⁰³ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 136.

²⁰⁴ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 266.

zbraní²⁰⁶. Poněkud paradoxně tedy Adolfa Eichmanna nemůžeme nazývat vrahem v pravém slova smyslu. Díky obecnosti zákona, dle kterého byl souzen, to nicméně na rozsudek nemělo žádný vliv²⁰⁷.

I.5.7. Jeruzalémský soudní proces z pohledu Arendt

S postupem Jeruzalémských soudců Arendt souhlasí pouze v určitých aspektech. Vyzdvihuje především jejich snahu posuzovat souzeného a nikoli historii židovského národa obecně²⁰⁸, k čemuž náplň i samotná povaha procesu nebezpečně směřovaly²⁰⁹. Neboť: „*Dvacet tři z celkového počtu sto dvaceti tří jednacích dnů bylo zcela věnováno „pozadí“, což znamenalo, že neměly k projednávánému případu bezprostřední vztah.*“²¹⁰. Nezpochybnuje nestrannost soudců²¹¹, jako to učinil Eichmannův obhájce²¹².

Problém vidí v samotném verdiktu, jenž považuje za nespravedlivý, neboť pro obhajobu nebylo dost dobře možné obstarat důkazní materiály²¹³ a stejně tak se ukázalo nemožné povolat klíčové svědky německé národnosti. Dále se hodí podotknout, že až na dvě výjimky byli všichni svědci Židé²¹⁴. S tím je spjatý také diskutabilní pokus přiznat Eichmannovi pracovní účast na východě²¹⁵, kde obžalovaný nijak podstatně nepůsobil²¹⁶ - ačkoli byl o místním dění dobře informován²¹⁷. Tento požadavek prokuratury nicméně soud nemohl jednoduše zamítnout, neboť východ byl chápán jako těžiště celého holokaustu²¹⁸. Arendt však předpokládá, že soudci si toho byli vědomi, a proto problematiku východu zařadili až na konec rozsudku, což se neslučovalo s důrazem,

---

²⁰⁵ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 31.

²⁰⁶ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 32.

²⁰⁷ Pozn. Viz Nazis and Nazi Collaborators (Punishment) Law. Dostupné z: <https://mfa.gov.il/MFA/MFA-Archive/1950-1959/Pages/Nazis%20and%20Nazi%20Collaborators%20-Punishment-%20Law-%20571.aspx>. Cit. 27. 4. 2022.

²⁰⁸ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 230.

²⁰⁹ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 28.

²¹⁰ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 226.

²¹¹ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 228.

²¹² Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 227.

²¹³ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 240.

²¹⁴ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 143.

²¹⁵ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 232.

²¹⁶ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 238.

²¹⁷ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 232.

který událostem na východě přikládala obžaloba²¹⁹. Za zmínku stojí také celá judeocentrická povaha soudu, která jako by stavěla osudy jiných zainteresovaných etnik, než židovských na okraj. Ačkoli Eichmannův podíl při deportacích nežidovských skupin byl v rozsudku zahrnut, při samotném soudu se mu dostávalo jen málo pozornosti²²⁰.

Co se týká činnosti prokuratury, zde se Arendt nesnaží předstírat korektnost. Otevřeně kritizuje zejména snahy popisovat Eichmanna jako takřka solitérního aktéra holokaustu s pravomocemi, které dalece přesahovaly jeho hodnost i oblast reálného působení²²¹. Dále pak výběr svědků, kteří v mnoha ohledech poskytovali buď informace zavádějící, anebo irelevantní²²². A zejména pak snahy strhnout proces do oblastí, jež nespádají do kompetencí soudu²²³

Výhrady k obhajobě jsou postavené zejména na její pasivitě tam, kde zasáhnout mohla²²⁴. Arendt zmiňuje například nepoužití dokumentace, která dle jejího názoru užitá být mohla a měla²²⁵. Apel na záležitosti, jež měly pro obžalovaného jen malou hodnotu, a které mu naopak mohly uškodit²²⁶. Hlasitá kritika mimo jiné padá i na iracionální odkazování se na „státní akty“, namísto „vyšších rozkazů“²²⁷⁺²²⁸. Strategie obhajoby je přitom mimořádně důležitým faktorem pro posuzování viny, neboť při užití argumentu „vyššího rozkazu“ dochází k delegaci odpovědnosti na autoritativní figuru, což významně ovlivňuje míru a horizontovost potenciálních obvinění. Z justičního hlediska by to obžalovaného stavělo do pozice jakéhosi pasivního aktéra zločinu, což je přesně ta pozice, do které se Arendt Eichmanna snaží stavět. Pokud by soudci tuto argumentaci přijali, verdikt posuzovaného by nikdy nemohl vést k jeho usmrcení. To přirozeně

---

²¹⁸ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 225.

²¹⁹ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 230.

²²⁰ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 265.

²²¹ Cesarani, David. *Eichmann: jeho život a zločiny*, s. 11.

²²² Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 27.

²²³ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 29.

²²⁴ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 18.

²²⁵ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 134.

²²⁶ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 268.

²²⁷ Pozn. „Státní akty“ jsou akty prováděné pod záštitou suverénního státu a nemohou být souzeny jinými suverénními státy z důvodu narušení právní integrity daného svrchovaného státu. „Vyšší rozkazy“ oproti tomu mohou sloužit jako polehčující okolnost, neboť vykonavatel je neuskutečňuje z vlastní iniciativy. Viz Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 310 resp. 312.

²²⁸ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 106.

nebylo možné, neboť zločin byl proveden a bylo třeba, aby za něj někdo nesl odpovědnost. Presumpce nevinny byla od počátku pouhou iluzí a výsledek soudu předem dán²²⁹.

Považuji za nutné zdůraznit, že Arendt se vymezuje vůči mnoha okolnostem procesu a zpochybňuje spravedlnost verdiktu ve spjatosti s Eichmannovou reálnou rolí v mechanismu Třetí říše. Tyto skutečnosti stejně tak jako přesvědčení, že Eichmann jen bezmyšlenkovitě plnil rozkazy, by ovšem nijak neměly vést ke zcela chybné představě, že Arendt Eichmanna považovala za nevinného. Je tomu dokonce naopak²³⁰. Autorka se snaží pochopit jak postavu Adolfa Eichmanna, tak okolnosti žaloby, nikoli jej ospravedlňovat.

Zůstává tedy otázkou k diskuzi. Byl by Eichmann souzen za svůj podíl na holokaustu, pokud by byl před soud postaven ten, kdo rozkaz vydal – tedy Hitler²³¹? Je velmi pravděpodobné, že ano. Eichmann stále jednal z vlastní vůle. Skončil by však s rozsudkem k smrti a pověstí takřka autonomního strůjce masakru? Pokud se nad touto otázkou výrazněji zarazíme, je vhodné začít uvažovat nad přehodnocením míry viny, jíž byl Eichmann skutečně nositelem. A pakliže v tomto hypotetickém prostředí přisoudíme zločinci jiný trest, než v realitě, považuji za nutné začít uvažovat nad adekvátností přiřčeného verdiktu.

B. Kolektivní vina německého národa

Arendt neschvaluje bezcílné obviňování ani sebeobviňování²³² a k otázce kolektivní viny přistupuje kategoricky stejně, jako Karl Jaspers. Akceptuje ji pouze ve formě viny politické – nicméně v jakési její oslabené verzi. Ostře odděluje odpovědnost za dění v rámci celku, jehož je jedinec součástí, od faktických aktů individua. Souhlasila by tedy s Jaspersovou myšlenkou, že každý občan je odpovědný za jednání své vlády. Na rozdíl

---

²²⁹ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 229.

²³⁰ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 309.

²³¹ Pozn. resp. osa cca: A. Hitler -> H. Himmler -> R. Heydrich/E. Kaltenbrunner -> H. Müller -> A. Eichmann. Viz Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 82.

²³² Arendt, Hannah. *Responsibility and Judgement*, s. 29.

od svého učitele ovšem odmítá chápat politickou vinu v přímé souvislosti s vinou subjektivní²³³. Utváří distinkci mezi vinou a odpovědností a tyto pojmy pak uplatňuje na německou otázku. Podle Arendt je velké množství Němců odpovědných za hrůzy druhé světové války, ale jen relativně malá část z nich je vina v pravém slova smyslu²³⁴. A v nejtvrdějším slova smyslu považuje politicky vinného i odpovědného pouze Hitlera, jenž byl jedinou nenahraditelnou částí systému jinak plného „malých koleček“²³⁵. Tento názor je postaven na přesvědčení, že v nacistickém Německu nebylo dost dobře možné vyhnout se alespoň nepřímé podpoře systému – pakliže se jeden nechtěl stát jeho doslovnou obětí. Další problém s přisuzováním viny spatřuje nemožnosti adekvátně právně vůbec postihnout zločiny, jichž se nacisté dopouštěli – ať už z hlediska jejich rozsahu a hrůznosti či naopak z důvodu jejich „nekriminálního“ provedení tj. tzv. „vraždy od psacího stolu“²³⁶.

Autorka také kritizuje jeden z častých, těsně poválečných, přístupů k německé otázce, jenž zemi, po dvou světových válkách, považuje za predisponovanou ke zločinu, neboť tento postoj identifikuje Německo s fašismem. Takovéto snahy by měly za následek zproštění odpovědnosti jiných evropských států, který politický postup nacismu umožnily²³⁷. Dále by podpořily představu, že s anihilací Německa dojde i k eliminaci fašismu. Především by však nediskriminovaně odsoudily celou zemi²³⁸. A zatímco mnoho Němců systém čínorodě podporovalo, spousta jej naopak aktivně atakovala. Odsoudit celý národ by tedy bylo nutně nespravedlivé²³⁹.

Němci by dle Arendt měli kolektivně přijmout politickou odpovědnost za činy páchané v jejich jméně, nicméně považuje za neadekvátní, aby tato zodpovědnost zacházela do individuální a morální roviny běžných Němců. Cítit se vinen za to, co člověk neudělal,

---

²³³ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 318.

²³⁴ Arendt, Hannah. *Organized Guilt and Universal Responsibility*, s. 207.

²³⁵ Arendt, Hannah. *Responsibility and Judgement*, s. 30.

²³⁶ Arendt, Hannah. *Organized Guilt and Universal Responsibility*, s. 208.

²³⁷ Arendt, Hannah. *Approaches to the „German Problem“*, s. 94.

²³⁸ Arendt, Hannah. *Approaches to the „German Problem“*, s. 95.

²³⁹ Villa, Dana. *The Cambridge Companion to Hannah Arendt*, s. 71.

považuje za nepatřičné²⁴⁰. Pokud bude nediskriminovaně obviněn celý národ, skutečná vina se ztratí²⁴¹.

I.5.8. Vina Evropy

Zatímco německá vina na holokaustu byla zákonem vymezena jednoznačně, bylo by zavádějící vnímat situaci v Evropě mezi lety 1942-1944, kdy konečné řešení židovské otázky dosahovalo vrcholu, jako záležitost jediného národa. Arendt podává vyčerpávající výčet pohybu nacistických oficiálů na území Třetí říše i mimo ní a v této souvislosti osvětluje protiakce, kterými se s daným problémem vypořádávaly jiné Evropské státy. Primárním cílem popisu detailů deportací bylo odpovědět na otázku po skutečné činnosti Adolfa Eichmanna, nicméně vyjasnění dobových souvislostí současně upozorňuje na kontroverzní jednání některých států a pro Arendt zejména pak židovských rad, bez jejichž spolupráce by holokaust nikdy nedosáhl svých výšin. Postoj jednotlivých zemí byl v čase velmi proměnlivý a na takřka žádné úrovni homogenní²⁴² a povaha zaujímaných strategií záležela na mnoha faktorech, z nichž bude nyní několik vyjmenováno.

Podstatný byl příklon, či odklon k nacistické ideologii a sklony k antisemitismu v daném zřízení. Některé země spolupracovaly dosti ochotně mj. pro výhody, které jim přinášela politická podpora Německa (př. Chorvatsko²⁴³), anebo zjednodušeně z čistého antisemitismu (Řecko²⁴⁴, Rumunsko²⁴⁵). Naopak Itálie pro neshody Mussoliniho s Hitlerem po začátku války²⁴⁶ a silnou židovskou komunitu, vystupovala, téměř paradoxně, jako jedna z mála zemí, kam Židé mohli prechat²⁴⁷.

---

²⁴⁰ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 319.

²⁴¹ Arendt, Hannah. *Organized Guilt and Universal Responsibility*, s. 208.

²⁴² Pozn. Jednání daných států v horizontu několika let lze přirozeně charakterizovat jako velmi dynamické, nejednotné a silně závislé na průběhu války. Pro potřeby práce budu nicméně odhlížet od výjimečných, ovšem extraordinárních momentů a pokusím se vystihnout obecná stanoviska.

²⁴³ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 200.

²⁴⁴ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 205.

²⁴⁵ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 207.

²⁴⁶ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 193.

²⁴⁷ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 195.

Mnoho záviselo i na náladě v zemi a dosavadní asimilaci Židů ve společnosti. Ukázalo se, že mnoho zemí nemělo problém s vydáváním uprchlíků a málokdy jim oficiálně poskytovaly azyl, ale zdráhaly se vydávat svoje židovské občany. To byl případ Francie²⁴⁸ a ještě tragičtěji Holandska, kde existovaly ohromné tendence rozlišovat mezi komunitou domácí a uprchlickou²⁴⁹.

Nepopíratelnou důležitost měla organizovaná rezistence. Arendt popisuje zcela unikátní jednání okupovaného Dánska, které jednoznačně odmítlo jakákoli protižidovská opatření, poskytovalo Židům azyl a uprchlíky úspěšně začleňovalo do místní židovské komunity. Německý vliv zde byl jen velmi malý²⁵⁰. Monarchie taktéž odmítala své imigranty odevzdat pod záminkou, že jako osoby bez státní příslušnosti Německo nemůže požadovat jejich vydání. Mimořádně zajímavé je pak autorčino zjištění, že po letech žití v prostředí bez nacistického vlivu se sami němečtí představitelé stali neochotni k tomu, následovat nacistická direktiva²⁵¹. Odpor byl tedy velmi důležitým faktorem. Ale kupříkladu silně odhodlané Srbsko své Židy ani přes tvrdou rezistenci neubránílo²⁵².

Účelem této velmi strohé deskripce taktik, které volily různé Evropské státy, byla snaha otevřít diskuzi o tématice kolektivní viny na Evropském kontinentě. Můžeme mluvit o paralele mezi jednáním běžných Němců směrem k vlastní vládě a odpovědí Evropy na Německé požadavky. Určité typy jednání byly rozhodně morálně více adekvátní, než jiné, ale lze se domnívat, že historicky se o roli, kterou hrály neněmecké státy ve věci holokaustu, příliš nemluví. Můžeme předpokládat idealistický přístup ve znění „Každá země se se svou specifickou situací vyrovnávala, jak jen nejlépe mohla.“ A „Nikdo v té situaci nechtěl být.“, to však nic nemění na reálném dopadu. I přesto však dnes snad nikdo nemluví o tom, jak Evropa více, či méně napomáhala holokaustu. Ve stejném znění by šlo mluvit o kolektivní vině běžných Němců. Někteří jednali morálněji, než jiní v závislosti na svém vlastním postavení, ale z nějakého důvodu veřejnost nepřistoupila

---

²⁴⁸ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 181.

²⁴⁹ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 186.

²⁵⁰ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 188.

²⁵¹ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 189.

²⁵² Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 201.

na stejnou apologetickou hru. Důvody tohoto nejednotného přístupu by bylo velmi přínosné zkoumat.

I.5.9. Vina Židů a židovských rad

V otázce kolektivní viny na holokaustu stojí u Arendt na významné pozici tzv. židovské rady. Právě kritický náhled na tyto nacisty zřízené instituce, které měly významně spolupracovat při deportacích, se staly jedním z nejopovrhovanějších momentů celé reportáže. Arendt otevřeně a kriticky popisuje jednání těchto rad, které svou činností významně napomohly hladkému průběhu holokaustu, přestože jejich motivace je vnímána jako snahy o zmírnění důsledků²⁵³. Samotní Židé se direktivy judaistických autorit řídili²⁵⁴ a Arendt tvrdí, že: „*Kdyby židovský národ skutečně neměl žádnou organizaci a své vůdce, vládl by chaos a bylo by hodně lidského utrpení. Celkový počet obětí by však jen stěží dosáhl oněch čtyř až šesti a půl milionu obětí.*“²⁵⁵

Je vhodné dodat, že stejně jako tomu bylo při posuzování Eichmannovy osobnosti, i v případě židovské „sebesabotáže“ můžeme nalézt názory na kolektivní odpovědnost vyplývající ze sebedestruktivního chování i v *Původu totalitarismu*²⁵⁶. To opět vyvolává otázku, zda důraz kladený na činnost židovských institucí nevychází spíše z více či méně vědomé snahy o podpoření vlastní teorie, než z objektivního výzkumu založenému na faktických a doložených skutečnostech²⁵⁷. Na druhou stranu lze pozorovat možné kořeny autorčina názoru ve shodě s reaktivitou židovských rad a jednáním některých výše popisovaných zemí, kdy ukazuje, že státy aktivně plnící nacistická direktiva, měla doložitelně vyšší počty deportovaných. Je udáván příklad Belgie, odkud podle Arendt bylo deportováno jen malé množství židovské populace údajně proto, že místní Židé nepovažovali židovské rady za autoritu²⁵⁸.

---

²⁵³ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 139.

²⁵⁴ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 128.

²⁵⁵ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 139.

²⁵⁶ Arendtová, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*, s. 56.

²⁵⁷ Palouš, Martin. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 372.

²⁵⁸ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 183.

Přesvědčení o židovské „spoluúčasti“ byla přiživována také míněním o chabých a nečetných pokusech o odpor ze strany utlačovaných²⁵⁹. Zůstává nicméně na pováženou, zda lze od počtu organizovaných povstání vyvozovat obecné snahy o rezistenci. Arendt mluví o rebéliích, které vešly do dějin, to ovšem postrádá výpovědní hodnotu ve věci faktické přítomnosti aktivního odporu. Zorganizování povstání desítek či stovek jedinců v prostředí koncentračního tábora nebo ghetta pozornosti neujde, to ovšem neplatí o „drobných“ individuálních, třeba i neúspěšných, revoltách – ne každá vzpoura musí být sobiborská - a na tomto základě nelze předpokládat, že Židé šli na smrt „jako ovce na porážku.“ a tedy jim přikládat vinu za situaci, ve které se nacházeli z důvodu nedostatečné proaktivity.

---

²⁵⁹ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 21.

I.6. Komparace filozofických přístupů Karla Jaspere a Hannah Arendt v otázce viny

Životy Karla Jaspere a Hannah Arendt spojoval nejprve pouhý vztah žačky a jejího učitele, ale brzy se přerodil nejenom v rovnocenné intelektuální partnerství, nýbrž v celoživotní přátelství. Aktivní korespondence mezi nimi přirozeně vedla k určitému vzájemnému ovlivňování se. Už jenom možnost aplikace Jaspersova jazykového aparátu ve věci zachycení nuancí fenoménu viny samo o sobě svědčí o kompatibilitě mezi zmíněným systémem a způsobem, jakým daný jev chápe Arendt. A skutečně existuje mnoho momentů, ke kterým oba filozofové zastávají obdobný postoj, jak bude ukázáno prvně na názorech týkajících se Eichmannova případu a posléze celého Německa.

I.6.2. Posuzování viny Adolfa Eichmanna a srovnání postojů k Jeruzalémskému procesu

Představa souzení Adolfa Eichmanna se zdála být již před začátkem soudu problematická pro oba filozofy, kteří se shodují v přesvědčení, že pro Eichmannovy činy není po stránce právní, ani morální spravedlivého verdiktu²⁶⁰.

Komplikace při posuzování aktu holokaustu tkvěly mimo jiné v tom, že se jednalo o velmi rozsáhlý kolektivní počín, kterého se účastnilo nepřeborné množství lidí operujících s různými pravomocemi přirozeně spjatými s odpovídající zodpovědností. Protože ovšem není jiné možnosti, než soudit individua, bylo nutné postupovat podle hierarchie a za počín obvinít pouze přímé vedení. Z tohoto „vedení“ bylo možné postavit před soud pouze jediného Eichmanna kterého, dle Arendt i Jaspere však lze jen těžko vinit z konstrukce celé ideje holokaustu – byť jej lze velmi dobře odsoudit pro pozici jeho prominentního aktéra. Oba filozofové tuto skutečnost nejspíše vycítili, a proto nemohli, než považovat konečný verdikt za nespravedlivý²⁶¹. Znění rozsudku totiž

---

²⁶⁰ Arendt, Hannah, Karl Jaspers, Lotte Köhler, and Hans Saner. *Hannah Arendt and Karl Jaspers Correspondence*, s. 410.

²⁶¹ Arendt, Hannah, Karl Jaspers, Lotte Köhler, and Hans Saner. *Hannah Arendt and Karl Jaspers Correspondence*, s. 467, 469.

prokazovalo, že Eichmann jako jednatel byl souzen za kolektivní čin mnoha, byť se proces snažil o opak.

Obdobné obavy vyvstávají už z Eichmannova únosu z Argentiny, který ač morálně zcela ospravedlnitelný, byl stále ilegální. Jaspersova pozice je zde úzkostlivější, neboť se obává konsekvencí pro Izrael²⁶². Arendt naopak stroze konstatuje, že kdyby měl tento čin Izraelců přinést výrazně problematické politické následky²⁶³, stalo by se tak již těsně po únosu²⁶⁴. Kongruenci nicméně nacházíme ve sdíleném neklidu ze silně politického pozadí procesu²⁶⁵.

Oba též akcentují²⁶⁶ nedostatečné právní podloží pro posuzování genocidy jako součásti bezprecedentní kategorie zločinů proti lidskosti²⁶⁷. Jaspers velmi výrazně apeluje na skutečnost, že masakr Židů byl v první řadě masakr lidí, a soud je tedy záležitostí nejenom Izraele, ale celého lidstva²⁶⁸. Z toho lze mimo jiné odvozovat možnou shodu obou filozofů v otázce distinkce „zločinů proti židovskému národu“ a „zločinů proti lidskosti“, nad kterou se za doprovodu lehkého sarkasmu podivovala Arendt při kompilaci Eichmannova rozsudku²⁶⁹. Jaspersovo znepokojení ústí ve stanovisko, že ideální by bylo ustanovit mezinárodní soudní dvůr, jenž by reprezentoval lidstvo²⁷⁰. Na druhou stranu soucítí s Izraelci a nesnaží se jejich pravomoci napadat²⁷¹. Arendt s ideou internacionálního tribunálu zcela souhlasí, současně jej však považuje za, pro konkrétní

---

²⁶² Arendt, Hannah, Karl Jaspers, Lotte Köhler, and Hans Saner. *Hannah Arendt and Karl Jaspers Correspondence*, s. 410.

²⁶³ Ve skutečnosti se Eichmannův únos neobešel bez politických reakcí ze strany Argentiny. Ty však pro plánovaný rozsah práce nelze blíže specifikovat. Snad bude stačit krátce říci, že Argentina přijalala omluvu Izraele za narušení státní integrity po dohodě zástupců obou zemí. Viz Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 259.

²⁶⁴ Arendt, Hannah, Karl Jaspers, Lotte Köhler, and Hans Saner. *Hannah Arendt and Karl Jaspers Correspondence*, s. 414.

²⁶⁵ Arendt, Hannah, Karl Jaspers, Lotte Köhler, and Hans Saner. *Hannah Arendt and Karl Jaspers Correspondence*, s. 434-435.

²⁶⁶ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 277.

²⁶⁷ Jaspers, Karl. *Who Should Have Tried Eichmann?*, s. 854.

²⁶⁸ Jaspers, Karl. *Who Should Have Tried Eichmann?*, s. 856.

²⁶⁹ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 264.

²⁷⁰ Jaspers, Karl. *Who Should Have Tried Eichmann?*, s. 855.

²⁷¹ Jaspers, Karl. *Who Should Have Tried Eichmann?*, s. 853.

případ, nerealizovatelný²⁷². Reálná absence takového tribunálu dle jejího názoru navíc ústí v kompetentnost jakéhokoli soudu vykonat proces – a tedy i toho Jeruzalémského²⁷³. Dále podotýká, že Eichmann, který jediný je souzen, měl na starosti „pouze“ Židy a tedy dává smysl, aby Izrael, na jehož půdě se vyskytuje nejvíce přeživších, zastřešoval proces²⁷⁴. Jaspers tuto argumentaci nepřijímá²⁷⁵. Pro něj je celá záležitost příliš velká a historicky významná na to, aby byla ponechána v kompetenci jediného státu²⁷⁶.

Byť má při svém hodnocení Jaspers jistě pravdu, jeho přístup vzbuzuje otázku, zda dostatečně jednoznačně odděluje proces souzení celého aktu holokaustu od posuzování pouze samotného Eichmanna. Ten byl odsouzen a potrestán za svou kriminální a inkriminovanou politickou činnost, přičemž oba sankcionovatelné komponenty spolu neoddělitelně souvisí. Zde je však na místě zamyslet se, zda je vhodnější chápat genocidu jako záležitost spadající pod trestní činnost spíše kriminální, anebo naopak politické povahy. Neboť ačkoli jsou dané kategorie v tomto případě spolu spjaté, způsob jejich chápání se bytostně odráží na povaze soudu. Šoa byla bezesporu státním aktem, a tedy politickým zločinem, za který byla odpovědna vláda nacistického Německa, kteréhož představitele nicméně nebylo možno pro tento zločin před soud postavit. Eichmann sám nebyl politicky odpovědný za holokaust. Aby však bylo možné po někom odpovědnost vymáhat, bylo nutné chápat Němci spáchanou genocidu jako činnost povahy spíše kriminální – lze se domnívat, že právě pro tento důvod nebyli Eichmann ani samotná šoa předměty Norimberského procesu, ačkoli Izrael vznikl až dva roky po těchto soudech. Pro posuzování přečinů jednotlivce není mezinárodní tribunál nejspíše potřeba a zdá se mi, že tedy Jaspersův požadavek (a částečně i Arendt) není opodstatněný ve věci nikoli posuzování holokaustu, ale Adolfa Eichmanna. Pokud by byl Eichmann členem vlády, pak by jeho činnost šlo kategorizovat jako

---

²⁷² Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 290.

²⁷³ Arendt, Hannah, Karl Jaspers, Lotte Köhler, and Hans Saner. *Hannah Arendt and Karl Jaspers Correspondence*, s. 416.

²⁷⁴ Arendt, Hannah, Karl Jaspers, Lotte Köhler, and Hans Saner. *Hannah Arendt and Karl Jaspers Correspondence*, s. 415.

²⁷⁵ Arendt, Hannah, Karl Jaspers, Lotte Köhler, and Hans Saner. *Hannah Arendt and Karl Jaspers Correspondence*, s. 419.

²⁷⁶ Arendt, Hannah, Karl Jaspers, Lotte Köhler, and Hans Saner. *Hannah Arendt and Karl Jaspers Correspondence*, s. 420.

sankcionovatelné akty politického působení a mezinárodní trestní soud by pak šlo považovat za vhodnější alternativu.

Tak či onak jsou Jaspers²⁷⁷ a Arendt zajedno v nutnosti zamezit tomu, aby proces přešel do soudu morálních záležitostí²⁷⁸. Při četbě *Eichmanna v Jeruzalémě* si je vhodné všimnout, jak málo se Arendt snaží mluvit o Eichmannově morální vině. Poukazuje na ni spíše v otaznících a nechává ji „viset ve vzduchu“. Důvody jejího rozhodnutí mají, dle mého názoru, minimálně dva důvody. První z nich se týká ryze tematiky a povahy knihy. Arendt nepíše filozofický rozbor viny, nýbrž podává zprávu o konkrétním soudním procesu, ve kterém morální kategorie nemají a ani by neměly mít své místo. Druhý důvod lze domýšlet v komplikovanosti snah postihnout individuální vinu. Podle Jaspersa můžeme o morální vině druhého mluvit jen v láskyplném dialogu s blízkým člověkem²⁷⁹. U Arendt by se sice podobné sentimentální tvrzení hledalo těžko, ale stejně jako její učitel si je velmi dobře vědoma rozdílu při snahách hodnotit a trestat přečin podle předem daného pozitivního práva a pokoušet se adekvátním a spravedlivým způsobem sankcionovat stejný zločin na základě morálky, která je již z definice nevymahatelná. Stejně tak by musela čelit otázce, kdo je oprávněn soudit druhého mimo oblast objektivního práva.

Velmi důležitá shoda pak panuje v určení povahy Eichmannových zločinů. Jaspers si, stejně jako Arendt, všimá specifického jednání Eichmanna, které považuje za prosté mnohých motivů příslušícím vrahům. Důležitým se pro něj stává aspekt konání v mezích státu a pro stát²⁸⁰. Jak pro Arendt²⁸¹ tak i pro něj je finální verdikt zklamáním, neboť dle jeho názoru svědčí o nedostatečném praktickém uchopení rozdílu mezi právem pozitivním a přirozeným²⁸². I přes to nicméně rezolutně zastává stanovisko, že „...zločin zůstává zločinem, i když je vykonán na rozkaz...“²⁸³.

---

²⁷⁷ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 49.

²⁷⁸ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 273.

²⁷⁹ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 31.

²⁸⁰ Jaspers, Karl. *Who Should Have Tried Eichmann?*, s. 856.

²⁸¹ Arendt, Hannah, Karl Jaspers, Lotte Köhler, and Hans Saner. *Hannah Arendt and Karl Jaspers Correspondence*, s. 467.

²⁸² Arendt, Hannah, Karl Jaspers, Lotte Köhler, and Hans Saner. *Hannah Arendt and Karl Jaspers Correspondence*, s. 469.

²⁸³ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 29.

I.6.3. Porovnání stanovisek ve věci kolektivní viny nacistického Německa

Jak bylo vyloženo výše, Jaspers i Arendt nepodporují ideu posuzování v mezích kolektivů v žádném jiném případě, než v otázce specifických politických problematik. Jaspers povzbuzuje k přijetí kolektivní politické viny německého národa za činy demokraticky zvolené nacistické vlády. Arendt požadavky na akceptování politické viny běžným občanům neklade, nicméně apeluje na přijetí odpovědnosti za společnou inkriminovanou minulost. Distinkce, jež Arendt nabízí, by měla jedincům umožnit „objektivně“ nést konsekvence minulých rozhodnutí kolektivu a na tomto základě dále jednat a zároveň se vyhnout subjektivní vině za činy, které překračovaly hranice možností individuů²⁸⁴. Jedná se v podstatě o ten stejný krok, který je přítomen u Jasperse, když poznamenává, že politická vina neimplikuje automaticky přítomnost viny morální, potažmo metafyzické²⁸⁵. Jediný rozdíl tkví v absenci doslovného vyčlenění „politické odpovědnosti“ z „politické viny“ u Jasperse. Uvědomění si tohoto druhu zodpovědnosti u Jasperse nicméně není zcela ostře odděleno od morální viny, neboť tvrdí, že takovéto pochopení vlastního postavení předpokládá určitý stupeň sebereflexe²⁸⁶. U Arendt je dichotomie mezi sférami morální a politickou vymezena velmi ostře. Konstatuje, že člověk by měl pociťovat pocity viny za to, co on sám udělal, nikoli za to, co udělali druzí²⁸⁷.

Ve snahách akceptovat prodělanou zkušenost se odpovědnost stává jakýmsi nepatetickým nástrojem pro opodstatněné distancování se od viny. Ona proklamace neafektovanosti má své odůvodnění, které se nám vyjeví, jakmile si zpředmětníme, že vášněmi doprovázené pocity viny a odpovědnosti hrají častokrát významnou roli při centralizaci moci a vzniku totalitních vlád.

Významný rozdíl mezi filozofy je patrný ve věci motivace celého dělení. Jaspersovy snahy vyvstávají z takřka terapeutického úsilí o rekonvalescenci německého národa. Arendt je motivovaná čistě touhou po spravedlnosti a pravdě. Je přesvědčena, že

---

²⁸⁴ Arendt, Hannah. *Responsibility and Judgement*, s. 147.

²⁸⁵ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 31.

²⁸⁶ Jaspers, Karl. *Otázka viny*, s. 32.

přijmutí kolektivní politické viny by jen vyústilo v zastření a zmírnění pocitů viny u skutečných pachatelů²⁸⁸. Dále se chce vyhnout propagaci laciné sentimentality a falešné kajícínosti u těch, u kterých se hořké pocity provinění z toho, co ani neudělali, nedají předpokládat²⁸⁹.

---

²⁸⁷ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 319.

²⁸⁸ Arendt, Hannah. *Responsibility and Judgement*, s. 148.

²⁸⁹ Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě*, s. 271.

I.7. Závěr

Oficiálním cílem této práce byla snaha smysluplně pojednat o fenoménu viny individuální a kolektivní z pohledu dvou významných filozofů válečného období – Karla Jasperse a Hannah Arendt. A proto, když byla práce na tomto textu v roce 2021 započata, byla zamýšlena referovat k událostem starým 76, respektive 61 let s apelem na nadčasovost problematiky viny a určitých aspektů historických momentů, které tvoří kontext rozebíraných děl. V této době bylo jen těžko představitelné, nakolik a s jakou rychlostí se relevance rozebíraných motivů přesune z roviny nadčasové do sféry vysoce aktuální. Druhým neoficiálním, nicméně o to významnějším cílem, se tedy postupně stal pokus o předložení interpretace daného fenoménu na pozadí jedné z největších tragédií v dějinách lidstva tak, aby bylo možné nahlížet na něj prizmatem člověka žijícího v současnosti a mezi řádky upozornit na jednoduchou aplikovatelnost předkládaného rámce na současnou sociálně-politickou situaci.

Z uvedeného důvodu je v textu užito množství dějinných a kontextuálních poznámek, které by se pro účely filozofické práce mohly zdát možná až nadbytečné. Jejich masivní zařazení do struktury je dále motivováno povahou primárních zdrojů. Ty jsou sami o sobě jakousi filozoficko-dějinnou reflexí pro autory nepřilíš vzdálené minulosti, jež pro nás však již nabývá povahy čistě historické události. Pro adekvátní uchopení myšlenek obou filozofů bylo tedy podstatné alespoň minimalistickým způsobem přiblížit dobu, určité akty a náležitosti, které tvarovaly pojmové uchopení fenoménu viny a její aplikaci na reálné zkušenosti.

Při práci na tomto textu vyvstalo na povrch několik zajímavých filozofických problémů, z nichž si dovolím zmínit ten nejzásadnější. Tím je otázka po adekvátnosti trestu za zločiny proti lidskosti, které byly až do druhé světové války bez precedentu. Konkrétní podobu tohoto problému vidíme na případě Adolfa Eichmanna, s jehož verdiktem není spokojený ani Jaspers, ani Arendt. Žádný z těchto velkých myslitelů si však netroufá navrhnout prakticky uplatitelnou alternativu sankce za zločin genocidy. Už jen to svědčí o neobvyklé komplikovanosti, jež takovéto případy provází. *Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia*²⁹⁰ byla přijata v padesátých letech a není mi známo, že by od té doby prošla jakoukoli revizí, ačkoli holokaust nebyl po kvalitativní stránce poslední

---

²⁹⁰ Vyhláška č. 32/1955 Sb., o Úmluvě o zabránění a trestání zločinu genocidia.

případ svého druhu. To samo o sobě palčivým způsobem nutí člověka tázat se, zda již dávno nenastala vhodná chvíle pro aktualizování a přehodnocení nejenom právního, ale především etického rozměru chápání takového zločinu.

Psaní o tématice viny přirozeně ústí do mnoha dalších tematických okruhů, jež by šlo dále badatelsky rozvíjet.

Mimořádně podnětné by bylo zkoumat přítomnost individuální viny v kolektivech, které spadají pod kontrolu totalitních vlád v plošnějším měřítku, než zde bylo možné prezentovat, jak to ostatně v *Původu totalitarismu* nastiňovala Arendt. Ta dále upozornila na výrazné politické pozadí Eichmannova procesu, kterémuž se ovšem v práci nedostalo takřka žádného prostoru. Tím uvádí v pozornost tázání se po otázce obecných charakteristik loutkových procesů a jejich vlivu na udržování mocenských poměrů v rámci státu. Překrok od konkrétního k obecnému taktéž připomíná zřejmý nedostatek tohoto textu, když se o určitém fenoménu snaží mluvit izolovaně jednak od jeho průběžného dějinného významu, a také fokusem na pouze dva zastupující reprezentanty dané doby. Omezení perspektivy mimo jiné nabádá člověka ke zkoumání, jak to skutečně bylo se samotným Eichmannem a jeho hodnotovým systémem. V neposlední řadě je nutno zmínit nesmírně zajímavou a populární tematiku metafyzické viny, kterou Jaspers dostatečně neosvětluje.

Pokud by měly být vyznačeny, z pozice této práce, nejhodnotnější části odkazu filozofických stanovisek Karla Jaspersa a Hannah Arendt, pak věřím, že by to měly být ty následující.

Slova Jaspersova by nám nikdy neměla přestat připomínat, že existuje jen velmi úzká hranice mezi jedincem a společností, a že člověk je vždy alespoň nějakým způsobem odpovědný za dění okolo něj. Arendt nás naopak upozorňuje, že jeden je zřídka kdy držitelem suverénní moci, a že celek je mocnější, než jediná část. Oba postoje jsou velmi hodnotné a je dobré na ně pamatovat. Neboť je to právě ten jeden občan, kdo tvoří své sociální prostředí, ale nikdy to není ten jediný, na němž vše spočívá. A tedy člověk je kolektivně odpovědný za jednání státu, jehož je občanem, ale zároveň není svým státem a jako takovýto komplex jej nelze soudit. Proto ve shodě s autory věřím, že je vždy nutné apelovat na snahu pozastavit souzení a ještě před vynesením konečného verdiktu se ve vši upřímnosti tázat, kdo je skutečně vinen, v čem tato vina přesně

spočívá, a jak s ní co nejspravedlivěji naložit. A to na všech frontách. V opačném případě riskujeme, že propadneme zavádějícímu souzení v kategoriích kolektivních a ve sférách vin individuálních tam, kde takovéto pokusy postrádají smyslu, anebo začneme věřit, že jsme nositeli viny za něco, co by ani při našich nejlepších úmyslech a činech nebylo možné zvrátit.

Zmíněné skutečnosti si podržují platnost nejenom ve věci přisuzování viny individuím, ale také při posuzování jednání kolektivu resp. suverénních či alespoň částečně nezávislých států. Je vhodné udržovat v povědomí historická, z morálního hlediska diskutabilní, rozhodnutí určitých státních zřízení, a porovnávat je s vývojem postojů konkrétních zemí vzhledem k aktuálním situacím. Při akceptování jejich významnosti a určitého stupně prediktivní hodnoty, by takovéto komparace snad mohly dostatečně hlasitě varovat před blížícími se humanitárními katastrofami. Neboť je nutno pamatovat, že vina vždy přichází, až když je pozdě.

I.8. Bibliografie

Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla*. Přeložil Martin Palouš. Praha: OIKOYMENH, 2019. Knihovna politického myšlení. ISBN 978-80-7298-367-4.

Arendtová, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. Praha: OIKOYMENH, 1996. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 80-86005-13-5.

Arendt, Hannah. *Responsibility and Judgment*. New York: Schocken Books, 2003. ISBN 978-0805211627.

Arendt, Hannah. Organized Guilt and Universal Responsibility. In: *Jewish Frontier*, 1945, Vol. 1, No. 4, s. 204-213.

Arendt, Hannah. Approaches to the "German Problem". In: *The Partisan Review*, 1945, vol. 12, no. 1, s. 93-106.

Burin, Frederic. S. [Review of *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil.*, by H. Arendt]. In: *Political Science Quarterly*, 1964, vol. 79, no. 1, s. 122–125.

Cesarani, David. *Eichmann: jeho život a zločiny*. Praha: Argo, 2008. Ecce homo. ISBN 978-80-7203-951-7.

Clark, Mark W. "A Prophet without Honour: Karl Jaspers in Germany, 1945—48." In: *Journal of Contemporary History*, 2002, vol. 37, no. 2, s. 197-222.

Crowell, Steven, "Existentialism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.). Cit. 16. 4. 2022.

d'Entreves, Maurizio Passerin, "Hannah Arendt", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.). Cit. 20. 4. 2022.

Jaspers, Karl. *Otázka viny: příspěvek k německé otázce*. Přeložil Jiří Navrátil. Praha: Academia, 2019. ISBN 978-80-200-2988-1.

Latecka, Ewa. Metaphysical guilt - Jaspers, Honneth, and the problem of dehumanisation. In: *Acta Academica*, 2021, vol. 52, no. 2, s. 131-146.

McGowan, John. *Hannah Arendt an Introduction*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1998. ISBN 0-8166-3070-4.

Mňačko, Ladislav. *Já, Adolf Eichmann*. Praha: SNPL, 1961.

Palouš, Martin. Doslov. In: Arendtová, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva a banalita zla*. Praha: Mladá fronta, 1995, 370-383. Souvislosti (Mladá fronta). ISBN 80-204-0549-6.

Rabinbach, Anson. The German as pariah - Karl Jaspers and the question of German guilt. In: *Radical Philosophy*, 1996, vol. 75, s. 15-25.

Stringham, Christopher. "THE [LINGERING] QUESTION OF GERMAN GUILT": A RESPONSE TO KARL JASPERS. In: *Economics, Management and Financial Markets*, 2011, vol. 6, no. 2, s. 275-283.

Sunardi, Teddy. Mezinárodní Trestní Soud a Jeho Předchůdci. In: *Mezinárodní vztahy*, 2000, vol. 35, no. 4, s. 36-46.

Thornhill, Chris a Ronny Miron. "Karl Jaspers". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. (Spring 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.). Cit. 16. 4. 2022.

Villa, Danna. (Ed.). *The Cambridge Companion to Hannah Arendt* (Cambridge Companions to Philosophy). Cambridge: Cambridge University Press, 2006. ISBN 9781139000314.

Zeisel, Hans. [Review of *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil*, by H. Arendt]. In: *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 1964, vol. 353, s. 197-198.

Česko. Dohoda o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců Evropské Osy ze dne 8. srpna 1945. 1947. 164/1947 Sb. In: *Sbírka zákonů*. 1947, částka 79, roč. 47. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1947-164>. Cit. 16. 4. 2022.

Eichmann trial: The complete transcripts. [online]. Copyright © The Nizkor Project, 1991. Dostupné z: <http://nizkor.com/hweb/people/e/eichmann-adolf/transcripts/>. Cit. 16. 4. 2022.

Mírová smlouva č. 217/1921 Sb., mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem a Protokol, podepsané ve Versailles dne 28. června 1919. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X. Cit. 16. 4. 2022.

Nazis and Nazi Collaborators (Punishment) Law, 5710-1950, 4 LSI 154 (1950–1951), (Isr.) Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20200412065304/https://mfa.gov.il/mfa/mfa-archive/1950-1959/pages/nazis%20and%20nazi%20collaborators%20-punishment-%20law-%20571.aspx>. Cit. 16. 4. 2022.

Vyhláška č. 32/1955 Sb., o Úmluvě o zabránění a trestání zločinu genocidia. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-4-27]. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X. Cit. 27. 4. 2022.

I.9. Résumé

The subject of the classification work is an analysis of the concept of guilt in the context of World War II from the perspectives of German thinkers Karel Jaspers and Hannah Arendt. First, Jaspers' stance is presented, which is abstracted from *The Question of German Guilt*. This chapter focuses on Jaspers' theoretical underpinnings of the specifics of the term and then it discusses their practical application to the "German question". The presented Arendt's ideas are based on *Eichmann in Jerusalem*. The first section introduces the reader to Adolf Eichmann and his deeds. Then it discusses the guilt that Arendt attributes to him for his service to the Nazi ideology and the one which is recognized by the Jerusalem court. The last part of the work compares approaches to the issue of the individual and collective guilt, which were previously explained.